

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

С. П. ПЕКАРСЬКИЙ

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ
ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДРОЗДІЛІВ
ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ**

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ПОСІБНИК

Київ
Дакор
2021

УДК 351.74:343.85-053.6

Організаційно-правові засади діяльності підрозділів ювенальної превенції : навчально-науковий посібник / С.П. Пекарський – Маріуполь: Донецький державний університет внутрішніх справ, 2021. – 133 с.

*Рекомендовано до друку та використання у освітньому процесі
Вченою радою Донецького юридичного інституту МВС України
(протокол № 10 від 31.03.2021 р.)*

Рецензенти:

*Бабенко А.М. – професор кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
професор*

*Безруков Д.В. – начальник відділу превенції Маріупольського районного
управління поліції ГУНП в Донецькій області, полковник поліції, кандидат
юридичних наук*

У навчально-науковому посібнику визначено правовий статус дитини, як об'єкта правоохоронної діяльності, визначено систему органів і служб у справах дітей, спеціальних установ та закладів, які здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень. Акцентовано увагу на повноваженнях підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України щодо захисту прав дітей та профілактики правопорушень серед осіб, які не досягли повноліття. В посібнику містяться теоретичні навчально-методичні матеріали з актуальних напрямів діяльності підрозділів ювенальної превенції, додатки та список рекомендованої літератури, які допоможуть здобувачам закладів вищої освіти зі специфічними умовами системи МВС України, практичним працівникам ознайомитися з комплексом заходів, спрямованих на соціальний захист дітей та запобігання втягнення дітей у вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень.

Навчально-науковий посібник «Організаційно-правові засади діяльності підрозділів ювенальної превенції» призначений для здобувачів вищої освіти закладів вищої освіти системи МВС України, практичних працівників правоохоронних органів та науковців.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
1. Визначення правового статусу дитини	7
2. Система органів і служб , спеціальних установ та закладів, які здійснюють соціальний захист і профілактику правопорушень серед дітей.....	12
3. Основні завдання і повноваження підрозділів ювенальної превенції	17
4. Правові засади діяльності підрозділів ювенальної превенції.....	21
5. Профілактична діяльність підрозділів ювенальної превенції	27
6. Адміністративно-юрисдикційні повноваження підрозділів ювенальної превенції.....	34
7. Повноваження підрозділів ювенальної превенції щодо роботи з сім'ями з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах.....	41
8. Загальні засади здійснення поліцейського піклування щодо дитини, яка залишалася бездоглядною	46
9. Повноваження підрозділів ювенальної превенції щодо протидії домашньому та гендерно-обумовленому насильству	50
10. Повноваження ювенальної превенції щодо здійснення дідання кримінальних проступків	65
11. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх	71

12. Підстави кримінальної відповідальності дорослих осіб за втягнення дітей у протиправну діяльність	76
13. Загальні засади діяльності ювенальної превенції щодо забезпечення інформаційної безпеки дітей	86
14. Організаційні засади розшуку безвісно зниклих дітей	96
15. Повноваження підрозділів ювенальної превенції з виявлення фактів залучення дітей до найгірших форм праці	99
16. Взаємодія підрозділів ювенальної поліції з іншими підрозділами Національної поліції України	103
ВИСНОВКИ	110
ДОДАТКИ	113
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	126

ВСТУП

Розвиток наукової думки щодо захисту прав дітей правоохоронними та правоосвітніми заходами та засобами є основою для виробки теоретичних засад практичної діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України. Сучасна правова реальність насичена різноманітними протиріччями, які виникають та розвиваються в залежності від належності їх до правомірних та неправомірних дій. Соціальне середовище, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій безпосередньо впливають на виховання та розвиток сучасної дитини.

На підставі методології права, під якою слід розуміти сукупність відправних положень і вимог теорії пізнання, вихідних філософсько-діалектичних законів, категорій, логічних принципів, способів і прийомів, якими наука користується при описі, вивченні та аналізі різних сторін об'єктивної дійсності, а також при пошуку нових знань та обґрунтування шляхів підвищення ефективності діяльності правового механізму щодо охорони дитинства в Україні, нам необхідно визначити загальні питання діяльності підрозділів ювенальної превенції.

Охорона дитинства, під якою розуміємо систему державних та громадських заходів, спрямованих на забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання і розвитку дитини та захисту її прав, законодавством України визначена як стратегічний та загальнонаціональний пріоритет, що має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності внутрішньої політики держави. Безпосередньо охорона дитинства спрямована на мету забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні [1].

Без сумніву законодавство про охорону дитинства ґрунтується на Конституції України [2], Конвенції ООН про права дитини [3], міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, законодавчих та інших нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у цій сфері. Законодавство України встановлює основні засади державної політики у сфері охорони дитинства, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини.

У правовому полі окреме місце займають законодавчі та інші нормативно-правові акти, які регламентують повноваження Національної поліції України у сфері охорони дитинства. Серед органів і підрозділів Національної поліції на підрозділи ювенальної превенції (далі - ЮП) покладено завдання через правоохоронні та правозастосовні засоби забезпечити захист прав дітей, профілактику адміністративних та кримінальних правопорушень в дитячому середовищі, усунення причин та умов, які сприяють втягненню дітей у протиправну діяльність. З урахуванням змін в сучасне українське законодавство, яке регламентує діяльність уповноважених підрозділів Національної поліції, в тому числі і підрозділів ЮП, в системі органів і служб у справах дітей, автором розглядаються різні аспекти організації діяльності підрозділів ЮП, їх взаємодії з різними підрозділами Національної поліції України у сфері забезпечення охорони дитинства.

1. ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДИТИНИ

Об'єкт правозастосовної діяльності працівників ювенальної превенції характеризується віковою ознакою. Законодавством України встановлений правовий статус дитини. Так, стаття 6 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року № 2947-III [4] визначає, що правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття. За віком визначають малолітніх і неповнолітніх дітей. Так, малолітньою є дитина до досягнення нею чотирнадцяти років, неповнолітньою є дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III [1], під дитиною визначає особу віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше. У Законі України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 року № 3739-VI зазначено, що дитина це - будь-яка фізична особа віком до вісімнадцяти років [5, ст. 1].

Дослідження показало, що законодавством України дитинство визначається як період розвитку людини до досягнення повноліття, а також визначені різні категорії дітей, зокрема:

- дитина-сирота - дитина, в якій померли чи загинули батьки;
- діти, позбавлені батьківського піклування, - діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовились батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України або в районах проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та безпритульні діти;

- дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, - дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні;

- дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах, - дитина, яка потрапила в умови, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку з інвалідністю, тяжкою хворобою, безпритульністю, перебуванням у конфлікті із законом, залученням до найгірших форм дитячої праці, залежністю від психотропних речовин та інших видів залежності, жорстоким поводженням, зокрема домашнім насильством, ухилянням батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставинами стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо, що встановлено за результатами оцінки потреб дитини;

- дитина, розлучена із сім'єю, - дитина, яка прибуває чи прибула на територію України без супроводу батьків чи одного з них, діда чи баби, повнолітніх брата чи сестри або опікуна чи піклувальника, призначених відповідно до законодавства країни походження, або інших повнолітніх осіб, які до прибуття в Україну добровільно чи в силу звичаю країни походження взяли на себе відповідальність за виховання дитини;

- безпритульні діти - діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання;

- дитина з інвалідністю - дитина зі стійким розладом функцій організму, спричиненим захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що зумовлюють обмеження її нормальної життєдіяльності та необхідність додаткової соціальної допомоги і захисту;

- дитина-біженець - дитина, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи

громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань;

- дитина, яка потребує додаткового захисту, - дитина, яка не є біженцем відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 року і Протоколу щодо статусу біженців 1967 року та Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 року № 3671-VI [6], але потребує захисту, оскільки вона була змушена прибути в Україну або залишитися в Україні внаслідок виникнення загрози її життю, безпеці чи свободі в країні походження, через побоювання застосування щодо неї смертної кари або виконання вироку про смертну кару чи тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання;

- діти, які потребують тимчасового захисту, - діти, які є іноземцями та особами без громадянства, які постійно проживають на території країни, що має спільний кордон з Україною, які масово вимушені шукати захисту в Україні внаслідок зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни походження [1].

Відповідно до предмету даного дослідження слід надати тлумачення термінів «дитина у конфлікті з законом» та «дитина у конфлікті з законом». Так, під дитиною у конфлікті з законом розуміємо дитину, що підозрюється або обвинувачується у вчиненні дій, за які передбачена кримінальна або адміністративна відповідальність для дітей відповідного віку або дорослих. Під дитиною у контакт з законом розуміємо дитину, яка в силу різних обставин, що стосуються її життя (розлучення, усиновлення, міграція, насильство тощо) вступає в контакт із системою правосуддя в тій чи іншій формі, а також дитина, яка постраждала від злочину або стала його свідком, та дитина в конфлікті з законом [7, 8, с. 27].

Таким чином, розглянувши питання правового статусу дитини можна висновувати таке, що визначення вікового критерія в правовому статусі дитини є основою для організації і проведення уповноваженими підрозділами Національної поліції відповідних заходів у дитячому середовищі. Цілком обґрунтованою є позиція згідно якої, при використанні вікового критерія, важливе місце займає визначення віку притягнення особи, яка не досягла повноліття до адміністративної та кримінальної відповідальності.

Зокрема, стаття 12 Кодексу України про адміністративні правопорушення [9] зазначає, що адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку. Тобто, неповнолітні особи притягуються до адміністративної відповідальності у віці від 16 до 18 років за вчинення адміністративних правопорушень. Своєю чергою суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до положень Кримінального кодексу України, може наставати кримінальна відповідальність [10, ст. 18]. За загальним правилом кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років [10, ч. 1, ст. 22]. Окрім того, особи, що вчинили кримінальні правопорушення у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише за умисне вбивство (статті 115-117), посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави (статті 112, 348, 379, 400, 443), умисне тяжке тілесне ушкодження (стаття 121, частина третя статей 345, 346, 350, 377, 398), умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (стаття 122, частина друга статей 345, 346, 350, 377, 398), диверсію (стаття 113), бандитизм (стаття 257), терористичний акт (стаття 258), захоплення заручників (статті 147 і 349), зґвалтування (стаття 152), сексуальне насильство (стаття 153), крадіжку (стаття 185, частина перша статей 262, 308), грабіж (статті 186, 262, 308), розбій (стаття 187, частина третя статей 262, 308), вимагання (статті 189, 262, 308), умисне знищення або пошкодження майна (частина друга статей 194, 347, 352, 378, частини друга та третя статті 399), пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (стаття 277), угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (стаття 278), незаконне заволодіння транспортним засобом (частини друга, третя статті 289), хуліганство (стаття 296) [10, ч. 2, ст. 22].

Виходячи з цього, можна говорити, що діти у віці від 14 років можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності за вчинення тяжкого чи особливо тяжкого кримінального правопорушення.

Встановлення віку притягнення особи до кримінальної відповідальності компелюється і з положеннями Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ [11]. Зокрема, одним із завдань оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. Так, до підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності відноситься наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про:

- кримінальні правопорушення, що готуються;
- осіб, які готують вчинення кримінального правопорушення;
- осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;
- осіб безвісно відсутніх [11, ст. 6].

Викладені нами міркування дозволяють зробити висновок, що суб'єктом тяжкого чи особливо тяжкого злочину може бути і особа у віці від 14 років, тобто дитина, а безвісно відсутньою особою може бути визнана як малолітня так і неповнолітня особи.

Отже, на нашу думку, законодавець чітко визначив вікові категорії в правовому статусі дитини і це знайшло відображення в особливостях діяльності уповноважених підрозділів Національної поліції під час планування і проведення заходів щодо протидії адміністративним та кримінальним правопорушенням у дитячому середовищі.

2. СИСТЕМА ОРГАНІВ І СЛУЖБ, СПЕЦІАЛЬНИХ УСТАНОВ ТА ЗАКЛАДІВ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ І ПРОФІЛАКТИКУ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ДІТЕЙ

Відповідно до положень Конституції України та Конвенції ООН про права дитини Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР [12] визначені правові основи діяльності органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей, на які покладається обов'язок здійснення соціального захисту і профілактики правопорушень серед осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку.

Положення статті 1 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» визначають, що здійснення соціального захисту дітей і профілактики серед них правопорушень покладається в межах визначеної компетенції на:

- центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідні структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад;
- уповноважені підрозділи органів Національної поліції;
- приймальники-розподільники для дітей органів Національної поліції;
- школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти;
- центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я;
- спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України;
- притулки для дітей;
- центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
- соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка).

На нашу думку у здійсненні соціального захисту і профілактики правопорушень серед дітей беруть участь у межах своєї компетенції і інші органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, громадські організації і окремі громадяни. Зокрема, нагляд за додержанням законів уповноваженими підрозділами органів Національної поліції, приймальниками-розподільниками для дітей, школами та професійними училищами соціальної реабілітації, спеціальними виховними установами Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюється прокурором шляхом реалізації повноважень щодо нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, та повноважень щодо нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах та при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [12, ст. 17].

Відповідно до предмету дослідження окремо слід зупинитися на повноваженнях підрозділів Національної поліції щодо захисту прав дітей, які закріплені у статті 5 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей». Слід зазначити, що попередня редакція даної статті (до 2015 року – прим. автора) конкретизувала повноваження підрозділів кримінальної міліції у справах дітей, які функціонували до 2015 року. У зв'язку з ювеналізацією правозастосовної та правоохоронної діяльності серед дітей у статті 5 даного закону були внесені відповідні зміни та доповнення, які на тепер регламентують діяльність щодо захисту дітей уповноважених підрозділів органів Національної поліції України.

На нашу думку діяльність уповноважених підрозділів органів Національної поліції щодо дітей умовно поділяється на повноваження підрозділів кримінальної поліції, органів досудового розслідування та підрозділів превентивної діяльності.

Отже, відповідно до положень статті 5 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», уповноважені підрозділи органів Національної поліції зобов'язані:

- проводити роботу щодо запобігання правопорушенням дітей;

- виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, вчинені дітьми, вживати з цією метою оперативно-розшукових і профілактичних заходів, передбачених чинним законодавством;
- розглядати у межах своєї компетенції заяви і повідомлення про правопорушення, вчинені дітьми;
- виявляти причини та умови, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми, вживати в межах своєї компетенції заходів до їх усунення; брати участь у правовому вихованні дітей;
- розшукувати дітей, що зникли, дітей, які залишили сім'ї, навчально-виховні заклади (бродяжать) та спеціальні установи для дітей;
- виявляти дорослих осіб, які втягують дітей у злочинну діяльність, проституцію, пияцтво, наркоманію та жебрацтво;
- виявляти осіб, які займаються виготовленням та розповсюдженням порнографічної продукції, видань, що пропагують насильство, жорстокість, сексуальну розпусту;
- виявляти батьків або осіб, що їх замінюють, які ухиляються від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо створення належних умов для життя, навчання та виховання дітей;
- вести облік правопорушників, що не досягли 18 років, у тому числі звільнених з спеціальних виховних установ, з метою проведення профілактичної роботи, інформувати відповідні служби у справах дітей стосовно цих дітей;
- повертати до місця постійного проживання, навчання або направляти до спеціальних установ для дітей у термін не більше восьми годин з моменту виявлення дітей, яких було підкинуто, або які заблукали, або залишили сім'ю чи навчально-виховні заклади;
- викликати дітей, їх батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), а також інших осіб у справах та інших матеріалах про правопорушення і у разі ухилення без поважних причин від явки за викликом - піддавати їх приводу;
- відвідувати правопорушників, що не досягли 18 років, за місцем їх проживання, навчання, роботи, проводити бесіди з ними, їх батьками (усиновителями) або опікунами (піклувальниками);

- отримувати від підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності відомості, необхідні у зв'язку з матеріалами про правопорушення, що перебувають у її провадженні;

- затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей, які залишилися без опіки та піклування, - на період до передачі їх законним представникам або до влаштування в установленому порядку, але не більше восьми годин;

- затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей віком від 11 років, які підозрюються у вчиненні суспільно небезпечних діянь, за які Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі до п'яти років або більш м'яке покарання, і які не досягли віку, з якого за такі діяння особи підлягають кримінальній відповідальності, - до передачі їх під нагляд батьків, осіб, які їх замінюють, або адміністрації навчального чи іншого дитячого закладу, в якому постійно проживає ця дитина, але не більше восьми годин;

- затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей віком від 11 років, які підозрюються у вчиненні суспільно небезпечних діянь, що підпадають під ознаки діянь, за які Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі понад п'ять років, і які не досягли віку, з якого за такі діяння особи підлягають кримінальній відповідальності, - до доставлення їх до суду для вирішення питання про поміщення їх у приймальники-розподільники для дітей, але не більше дванадцяти годин з моменту їх затримання;

- здійснювати згідно з чинним законодавством гласні та негласні оперативно-розшукові заходи з метою розкриття кримінальних правопорушень, вчинених дітьми або за їх участю;

- виявляти, вести облік осіб, які втягують дітей в антигромадську діяльність;

- проводити обшуки, вилучення та інші слідчі дії відповідно до кримінального процесуального законодавства;

- проводити за наявності законних підстав огляд дітей, речей, які є при них, транспортних засобів;

- вилучати документи і предмети, що можуть бути речовими доказами правопорушення або використані на шкоду здоров'ю дітей;

- складати протоколи про адміністративні правопорушення дітей, а також їх батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), які не виконують обов'язків щодо виховання і навчання дітей, інформувати відповідні служби у справах дітей;

- вносити підприємствам, установам та організаціям незалежно від форм власності обов'язкові для розгляду подання про необхідність усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми;

- доставляти в органи Національної поліції на строк до восьми годин дітей, які вчинили адміністративне правопорушення, але не досягли віку, з якого настає адміністративна відповідальність, для встановлення особи, обставин вчинення правопорушення та передачі їх батькам чи особам, які їх замінюють, або у притулки для дітей служб у справах дітей;

- після встановлення особи дитини невідкладно сповіщати батьків або осіб, які їх замінюють, про адміністративне затримання дитини, а в разі вчинення кримінального правопорушення також інформувати органи прокуратури;

- повідомляти органи опіки та піклування за місцем перебування дитини про відомий факт залишення його без опіки (піклування) батьків;

- інформувати відповідні служби у справах дітей про дітей, які затримані чи яким повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень;

- здійснювати відповідно до законодавства заходи соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк;

- вести облік правопорушників, що не досягли 18 років, які потребують медичної допомоги, у тому числі звільнених із спеціальних виховних установ, з метою проведення профілактичної роботи, інформувати відповідні служби у справах дітей стосовно цих дітей [12, ст. 5].

Слід зазначити, що даний перелік не є вичерпним і тому уповноважені підрозділи органів Національної поліції виконують і інші обов'язки та мають додаткові права, передбачені законодавством щодо соціального захисту і профілактики правопорушень серед дітей.

Зміни в сучасному суспільстві, пов'язані з реформуванням правоохоронних органів, обумовлюють необхідність серед уповноважених підрозділів органів Національної поліції визначити компетенції підрозділів ювенальної превенції. На нашу думку, особливої уваги заслуговують як загальні питання так і конкретні напрями діяльності підрозділів ювенальної превенції.

3. ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ І ПОВНОВАЖЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ

Особливості організації роботи, завдання та повноваження підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України визначені Інструкцією з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, яка затверджена наказом МВС України від 19 грудня 2017 № 1044 (зі змінами і доповненнями відповідно до наказу МВС від 25.06.2020 № 488) [13].

Відповідно до вимог даної Інструкції до підрозділів ювенальної превенції (далі – підрозділи ЮП) входять:

- підрозділ ЮП центрального органу управління поліцією;
- підрозділи ЮП головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях та м. Києві;
- підрозділи ЮП територіальних (відокремлених) підрозділів ГУНП.

Під час здійснення своїх повноважень підрозділи ЮП взаємодіють з органами і підрозділами поліції, органами державної влади, міжнародними і громадськими організаціями, органами місцевого самоврядування та об'єднаними територіальними громадами.

До основних завдань підрозділів ЮП відносяться:

- профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення;
- ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення із ними заходів індивідуальної профілактики;
- участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення;
- вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорсткому поведженню з дітьми;
- вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб;
- провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти;

- взаємодія з іншими підрозділами НПУ, органами державної влади та місцевого самоврядування з питань забезпечення прав та законних інтересів дітей;

- здійснення у межах компетенції досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання.

У свою чергу, до основних повноважень підрозділів ЮП відноситься:

- планування і реалізація профілактичних заходів у дитячому середовищі щодо попередження негативних явищ серед дітей;

- контроль за дотриманням суб'єктами підприємницької діяльності вимог законодавства щодо заборони продажу неповнолітнім особам алкогольних, слабоалкогольних напоїв і тютюнових виробів, а також щодо дотримання обмежень перебування дітей у нічний час у закладах, в яких проводиться діяльність у сфері розваг, та закладах громадського харчування;

- вжиття заходів для запобігання і припинення стосовно дитини будь-яких протиправних діянь;

- притягнення до адміністративної відповідальності дітей віком від 16 до 18 років, які вчинили адміністративні правопорушення, а також батьків або осіб, що їх замінюють, які не виконують передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей;

- унесення до підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності обов'язкових для розгляду подань про необхідність усунення причин та умов, що призводять до вчинення дітьми адміністративних і кримінальних правопорушень;

- участь у профілактичних заходах щодо запобігання дитячій бездоглядності та правопорушенням серед дітей;

- сприяння у межах компетенції веденню обліку дітей шкільного віку відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 684 «Про затвердження Порядку ведення обліку дітей шкільного віку та учнів» [14];

- затримування і тримання не більше 8 годин у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей, які залишилися без нагляду, на період до передання їх батькам, законним представникам або до влаштування їх до закладів відповідно до законодавства. Інформація про дитину в обов'язковому порядку вноситься до

журналу обліку доставлених, відвідувачів та запрошених відповідного органу поліції із зазначенням часу доставлення та вибуття;

- проведення ознайомлювальних, попереджувальних і виховних бесід з дітьми та їх батьками, законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які сприяли вчиненню адміністративного чи кримінального правопорушення дитиною;

- відвідування дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, за місцем їх проживання разом із службою у справах дітей для з'ясування умов проживання [15, 16];

- виклик дітей та їх батьків, інших законних представників під час провадження у справі про адміністративне правопорушення, учинене дитиною;

- залучення дітей до участі в просвітницько-профілактичних чи корекційних програмах;

- інформування відповідних місцевих органів державної влади щодо батьків, інших законних представників, які не виконують обов'язки щодо виховання дітей, жорстоко з ними поведуться чи вчиняють стосовно дітей домашнє насильство;

- ініціювання перед службами у справах дітей, відділами охорони здоров'я місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування питання про направлення дитини до відповідного закладу для надання необхідної медичної, психологічної допомоги;

- участь у судовому розгляді за участю неповнолітнього обвинуваченого відповідно до статей 496, 500 Кримінального процесуального кодексу України;

- вжиття заходів індивідуальної профілактики з дітьми, схильними до вчинення правопорушень;

- виявлення фактів вчинення домашнього насильства [17] та своєчасне реагування на них.

На нашу думку, загальним для підрозділів ЮП є здійснення правоохоронних та правозастосовних функцій серед дітей, тобто, як ми вже визначили - осіб, які не досягли повноліття та їх соціального оточення. З метою оптимального поєднання компетенцій підрозділів ЮП, слід визначити організаційні принципи їх діяльності, а саме: організаційно-управлінський та територіальний.

Організаційно-управлінський принцип полягає у взаємодії працівників ЮП, які виконують завдання за різними напрямками діяльності під керівництвом начальника підрозділу та на основі науково обґрунтованої організації управління, єдиноначальності та колегіальності.

Територіальний принцип передбачає оперативне обслуговування та організацію діяльності на певних закріплених за підрозділ ЮП території області, району, міста тощо.

Дослідження показало, що підрозділи ЮП організовують свою діяльність на території обслуговування. При цьому враховуються кількість дітей, що проживають на території обслуговування, розміщення закладів освіти та криміногенних місць, стан злочинності, поширення різного виду адміністративних правопорушень тощо.

На нашу думку при аналізі організації діяльності підрозділів ЮП необхідно використовувати термін «оперативне обслуговування», під яким розуміємо систему заходів, що здійснюються підрозділами ЮП з метою вивчення криміногенної обстановки на території обслуговування, по лінії протидії правопорушенням серед дітей та стеження за нею, для своєчасного і кваліфікованого реагування на негативні зміни, виявленням і усуненням причин і умов втягнення дітей у протиправну діяльність або вчинення адміністративних чи кримінальних правопорушень щодо дітей. Враховуючи наведене висновуємо, що рівень адміністративних та кримінальних правопорушень серед осіб, які не досягли повноліття, її динаміка, кількість нерозшуканих безвісно зниклих дітей тощо впливають на організацію діяльності підрозділів ювенальної превенції.

Отже, організаційною парадигмою діяльності підрозділів ЮП НПУ є поєднання різних напрямів діяльності, які відображаються у здійсненні правоохоронних та правопросвітницьких заходів серед дітей та їх соціального оточення – батьків, або осіб, які їх замінюють, родичів, учителів, друзів, товаришів, знайомих тощо.

4. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ

Першоджерелом правових основ службової діяльності підрозділів ювенальної превенції є Конституція України [2], в якій закріплено основні правові норми функціонування держави та її органів, визначено права, свободи й обов'язки людини і громадянина, створено цілісну систему прокуратури, правосуддя, правоохоронних органів України. Так, стаття 19 визначає, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [2]. Як представники органу виконавчої влади посадові особи ЮП організують свою діяльність відповідно до даної вимоги

Так, відповідно до положень статті 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою [2, ст. 51]. Окрім того у статті 52, визначено - діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей [2, ст. 52]. Слід зазначити, що права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Зокрема Закон України «Про охорону дитинства» у статті 3 зазначає: «Всі діти на території України, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я та народження дітей і їх батьків (чи осіб, які їх замінюють) або будь-яких інших обставин, мають рівні права і свободи, визначені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами» [1, ст. 3]. Окремі положення даного законодавчого акту деталізують права дітей. Зокрема:

- стаття 6, визначає право дитини на життя та охорону здоров'я. Зокрема кожна дитина має право на життя з моменту визначення її живонародженою та життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я;

- стаття 7, визначає право дитини на ім'я та громадянство. Так кожна дитина з моменту народження має право на ім'я та громадянство. Місце і порядок реєстрації народження дитини визначаються сімейним законодавством,

реєстрацію актів цивільного стану, а підстави і порядок набуття та зміни громадянства визначаються Законом України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 року № 2235-III [18], іншими нормативно-правовими актами;

- стаття 8, визначає право дитини на достатній життєвий рівень. Кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку. Безпосередньо батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України;

- стаття 9, визначає право дитини на вільне висловлення думки та отримання інформації. Отже кожна дитина має право на вільне висловлювання особистої думки, формування власних поглядів, розвиток власної суспільної активності, отримання інформації, що відповідає її віку. Це право включає свободу розшукувати, одержувати, використовувати, поширювати та зберігати інформацію в усній, письмовій чи іншій формі, за допомогою творів мистецтва, літератури, засобів масової інформації, засобів зв'язку (комп'ютерної, телефонної мережі тощо) чи інших засобів на вибір дитини. Їй забезпечується доступ до інформації та матеріалів з різних національних і міжнародних джерел, особливо тих, які сприяють здоровому фізичному і психічному розвитку, соціальному, духовному та моральному благополуччю;

- стаття 10, визначає право дитини на захист від усіх форм насильства. Так кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності. Дисципліна і порядок у сім'ї, навчальних та інших дитячих закладах мають забезпечуватися на принципах, що ґрунтуються на взаємоповазі, справедливості і виключають приниження честі та гідності дитини;

- стаття 15, визначає право дитини на контакт з батьками, які проживають окремо. Зокрема дитина, яка проживає окремо від батьків або одного з них, має право на підтримання з ними регулярних особистих стосунків і прямих контактів. А батьки, які проживають окремо від дитини, зобов'язані брати участь у її вихованні і мають право спілкуватися з нею, якщо судом визнано, що таке спілкування не перешкоджатиме нормальному вихованню дитини;

- стаття 16, регламентує право дитини на контакт з батьками, іншими членами сім'ї та родичами, які проживають у різних державах. Відповідно до положень даної статті дитина, батьки якої проживають у різних державах, має право на регулярні особисті стосунки і прямі контакти з обома батьками.

Згідно з положеннями даної статті дитина та її батьки для возз'єднання сім'ї мають право на вільний в'їзд в Україну та виїзд з України у порядку, встановленому законом;

- стаття 16-1, визначає заходи і гарантії забезпечення виконання рішення суду про реалізацію права дитини на контакт. Слід вказати, що означені заходи і гарантії забезпечення виконання рішення суду про реалізацію права дитини на контакт визначаються судом у кожному конкретному випадку;

- стаття 17, визначає право дитини на майно. Так, кожна дитина, в тому числі й усиновлена, має право на одержання в установленому законом порядку в спадщину майна і грошових коштів батьків чи одного з них у разі їх смерті або визнання їх за рішенням суду померлими незалежно від місця проживання. Дитина, батьки якої позбавлені батьківських прав, не втрачає права на успадкування їх майна. Зазначаючи дане право слід вказати, що суд у разі позбавлення батьків батьківських прав або відібрання дитини без позбавлення батьківських прав одночасно накладає заборону на відчуження майна та житла дітей, про що повідомляє нотаріуса за місцем знаходження майна та житла;

- стаття 18, регламентує право дитини на житло, (як і стаття 47 Конституції України – прим. автора). Саме держава забезпечує право дитини на проживання в таких санітарно-гігієнічних та побутових умовах, що не завдають шкоди її фізичному та розумовому розвитку;

- стаття 19, (аналогії зі статтею 53 Конституції України – прим. автора) визначає право на освіту. Зокрема, кожна дитина має право на освіту. На державу покладено обов'язок гарантувати і забезпечити доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти в державних і комунальних закладах освіти; надання стипендій та пільг здобувачам освіти таких закладів у порядку, встановленому законодавством України. Всі громадяни, в тому числі і діти, мають право безоплатно здобути фахову передвищу та вищу освіту в державних і комунальних закладах освіти на конкурсній основі;

- стаття 21, регламентує особливості реалізації дитиною право на працю, яке визначено ст. 43 Конституції України. Так, в Конституції зазначено, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Своєю чергою слід вказати, що порядок застосування праці дітей визначається законодавством України про працю [19].

В даній діяльності за основу також взято віковий критерій. Так, законодавством України зазначено, що вік, з якого допускається прийняття дитини на роботу, становить 16 років. Діти, які досягли 15-річного віку, можуть прийматися на роботу, що не завдає шкоди їх здоров'ю і навчанню, за згодою одного з батьків або особи, яка замінює батьків. Своєю чергою для дітей, молодших 16 років, тривалість робочого часу обмежується відповідно до потреб їх розвитку та професійної підготовки. Час, витрачений дитиною за згодою власника або уповноваженого ним органу на професійну підготовку в межах встановленого законодавством робочого часу, зараховується як робочий час. Слід відмітити, що законодавством України забороняється залучення дітей до найгірших форм дитячої праці, участі у важких роботах і роботах з шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах та до праці понад встановлений законодавством скорочений робочий час [19]. У випадку порушення даної вимоги настає також і кримінальна відповідальність;

- стаття 22, визначає право дитини на зайняття підприємницькою діяльністю. Зокрема, діти, які досягли 16-річного віку, мають право займатися підприємницькою діяльністю, можуть бути членами колективного сільськогосподарського підприємства та членами селянського (фермерського) господарства в порядку, встановленому законом;

- стаття 23, визначає право дітей на об'єднання в дитячі та молодіжні організації. Відповідно до положень цієї статті діти мають право на об'єднання в самостійні дитячі та молодіжні громадські організації за умови, що їх діяльність не суперечить Конституції України та законам України, не порушує громадський порядок і безпеку держави, права і свободи інших осіб, не шкодить моралі та здоров'ю дітей та інших громадян.

Теоретичний аналіз прав дітей, які закріплені в Конституції України та Законі України «Про охорону дитинства», дозволяє нам зазначити аксіому, що особи, винні у порушенні вимог законодавства про охорону дитинства, несуть цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законів України.

Продовжуючи теоретичне дослідження правових засад діяльності підрозділів ЮП слід зазначити, що Верховною Радою України були прийняті спеціальні законодавчі акти, які регламентують повноваження підрозділів Національної поліції України, у тому числі і підрозділів ювенальної превенції.

Такими законодавчими актами є Закони України:

- Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей, від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР [12];
- Про Національну поліцію, від 2 липня 2015 року № 580-VIII [20];
- Про протидію торгівлі людьми, від 20 вересня 2011 року № 3739-VI [5];
- Про захист суспільної моралі, від 20 листопада 2003 року № 1296-IV [21];
- Про запобігання та протидію домашньому насильству, від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII [17];
- Про соціальні послуги, від 17 січня 2019 року № 2671-VIII [15];
- Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, від 13 січня 2005 року № 2342-IV [22];
- Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю, від 21 червня 2001 року № 2558-III [23];
- та інші.

Український законодавець приділяє увагу і міжнародному законодавству та міжнародним стандартам забезпечення всебічного розвитку дітей та захисту дитинства від злочинного впливу. Основним документом, який визначає правові стандарти у сфері захисту прав дитини є Конвенція ООН про права дитини, яка була ратифікована Україною 27 лютого 1991 року і набула чинності 27 вересня 1991 року [3]. Окрім того, у 2006 році Верховною Радою України було ратифіковано:

- Конвенцію про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, 1980 р. [24];
- Європейську конвенцію про здійснення прав дітей, 1996 р. [25];
- Конвенцію про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей, 1996 р. [26];
- Конвенцію про контакт з дітьми, 2003 р. [27];
- Конвенцію про стягнення аліментів за кордоном, 1956 р. [28];

- Конвенцію про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання, 1973р. [29];

Окремо зазначаємо Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, 2007 р. [30], Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються здійснення правосуддя стосовно неповнолітніх (Пекінські правила) [31], Керівні принципи ООН для запобігання злочинності серед неповнолітніх (Керівні принципи, ухвалені в Ер-Ріяді, 1990 р.) [32].

У 2008 році було ратифіковано Європейську конвенцію про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми, 1980 р. [33]. У 2009 році Верховна Рада України ратифікувала Європейську конвенцію про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом, 1975 р. [34], тощо.

Аналізуючи правові засади діяльності підрозділів ЮП слід зазначити і кодифіковані акти, а саме:

- Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [10];
- Кримінальний процесуальний кодекси України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [35];
- Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X [9], тощо.

Отже, підводячи підсумок зазначаємо, що нами, на підставі теоретичного аналізу законодавчого та нормативно-правового забезпечення правоохоронної функції визначені правові засади діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України.

5. ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ

Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України (далі - Інструкція), яка затверджена наказом МВС України від 19.12.2017 № 1044 [13], визначає напрями профілактичної роботи підрозділів ЮП серед дітей.

На нашу думку профілактична діяльність підрозділів ЮП серед дітей, обумовлена системою правових норм, що регулюють відносини, які виникають у діяльності ювенальної превенції в процесі здійснення ними заходів спрямованих на запобігання, недопущення (відвернення) та припинення адміністративних та кримінальних правопорушень за участю дітей чи відносно дітей. Це конкретна діяльність підрозділів ЮП, яка чітко регламентована законодавчими та підзаконними актами з метою вирішення великого обсягу завдань із заздалегідь не встановленим і змінюваним змістом.

Слід зазначити елементи профілактичної діяльності серед дітей та їх соціального оточення підрозділів ЮП:

- профілактика адміністративних та кримінальних правопорушень (загальна та індивідуальна);
- запобігання адміністративних та кримінальних правопорушень (виключає можливість реалізації злочинних намірів);
- припинення адміністративних та кримінальних правопорушень (припиняє антигромадську та злочинну діяльність).

Із кримінологічного погляду, профілактика є системою загальних та спеціальних заходів, які проводяться органами державної влади, правоохоронними органами, громадськими організаціями з метою нейтралізації, ослаблення чи усунення факторів, що спричиняють злочини та інші правопорушення, вплив на потенційних правопорушників з метою утримати їх від вчинення протиправних дій.

Основними цілями профілактичної діяльності підрозділів ЮП є:

- обмеження дії негативних суспільних явищ і процесів, соціального середовища на дітей;
- усунення, послаблення або нейтралізація детермінант (причин та умов) антигромадських та злочинних проявів на дітей, зокрема своєчасне виявлення та притягнення до юридичної відповідальності дорослих осіб, які втягують дітей та молодь у протиправну діяльність;
- ліквідація криміногенних факторів у мікросередовищі, які формують антисуспільну позицію і мотивацію злочинної поведінки молодої особи чи дитини;
- превентивний вплив на дитину, яка за своїм антисуспільними установками та способом життя здатна вчинити правопорушення;
- недопущення конкретних злочинних проявів на стадіях їх підготовки та замаху, а також настання негативних наслідків від злочинних діянь.

На нашу думку запобіжна діяльність підрозділів ЮП здійснюється у формі загальної та індивідуальної профілактики. Загальна профілактика направлена на усунення причин та умов вчинення правопорушень, створення об'єктивних умов, які унеможливають вчинення дітьми адміністративних та кримінальних правопорушень.

Індивідуальну профілактику здійснюють шляхом спілкування працівника ювенальної превенції з:

- неповнолітніми особами від яких, виходячи з їхньої поведінки, можна очікувати вчинення кримінальних правопорушень, наприклад – раніше засудженні, які відбули покарання, або відбувають покарання, яке не пов'язано з позбавленням волі;
- їхнім оточенням – батьки, друзі, знайомі, родичі;
- застосуванням заходів адміністративного впливу за вчинення адміністративних правопорушень, відповідальність за які, передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення тощо.

Завданням індивідуальної профілактики є вжиття необхідних заходів впливу до дітей з метою недопущення вчинення ними адміністративних та кримінальних злочинів.

В рамках індивідуальної профілактики підрозділи ЮП ведуть профілактичний облік дітей, під яким розуміємо комплекс заходів із взяття на облік, наповнення та підтримання в актуальному стані баз даних, що входять до єдиної інформаційної системи МВС, стосовно дітей, щодо яких здійснюється профілактична робота [13].

Відповідно до положень посадової Інструкції, з метою здійснення заходів індивідуальної профілактики щодо дитини поліцейський підрозділу ЮП заводить обліково-профілактичну справу (далі - ОПС), ведення якої передбачає:

- проведення ознайомлювальних, попереджувальних і виховних бесід з дитиною за місцем проживання, навчання або роботи не рідше одного разу на місяць;

- проведення ознайомлювальних, попереджувальних бесід з батьками дитини, її законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які спонукали до вчинення адміністративного чи кримінального правопорушення;

- складання плану заходів з індивідуальної профілактики на основі вивчення матеріалів характеристик, індивідуально-психологічних особливостей дитини;

- відвідування за місцем проживання дитини для з'ясування умов проживання, а також чинників, які можуть негативно впливати на неї та спонукати до вчинення адміністративних і кримінальних правопорушень;

- вжиття інших профілактичних заходів, передбачених законодавством України [13].

Безпосередньо взяттю на профілактичний облік підлягає дитина, яка:

- 1) засуджена до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі;

- 2) звільнена за рішенням суду від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру без поміщення до школи або професійного училища соціальної реабілітації для дітей, які потребують особливих умов виховання;

- 3) звільнена зі спеціальної виховної установи;

4) вчинила домашнє насильство в будь-якій формі (дитина-кривдник), передбачене статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також щодо якої винесено терміновий заборонний припис чи виданий обмежувальний припис;

5) яка впродовж року два і більше разів була притягнута до адміністративної відповідальності;

6) яка впродовж року два і більше разів самовільно залишала сім'ю, навчально-виховний заклад чи спеціальну установу для дітей;

7) яка вчинила булінг (цькування) учасника освітнього процесу [13].

Підставами для взяття дитини на профілактичний облік є:

1) вирок (постанова) суду, що набрав(ла) законної сили, про застосування до дитини покарання, не пов'язаного з позбавленням волі;

2) рішення суду про звільнення дитини від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру, крім випадків, коли дитину направляють до школи або професійного училища соціальної реабілітації для дітей, які потребують особливих умов виховання;

3) довідка про звільнення зі спеціальної виховної установи для дітей;

4) матеріали, які підтверджують факт вчинення дитиною домашнього насильства (копія термінового заборонного чи обмежувального припису, постанови суду щодо притягнення до адміністративної відповідальності за статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення);

5) рапорт поліцейського підрозділу ЮП про дитину, яка впродовж року два і більше разів притягалася до адміністративної відповідальності, з долученням копій постанов суду про притягнення до адміністративної відповідальності;

6) рапорт поліцейського підрозділу ЮП щодо виявлення дитини, яка впродовж року два і більше разів самовільно залишала сім'ю, навчально-виховний заклад чи спеціальну установу для дітей, з долученням витягів з Єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події щодо зареєстрованих фактів безвісного зникнення дитини;

7) копія постанови суду щодо притягнення до адміністративної відповідальності за статтею 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення дитини чи батьків або осіб, які їх замінюють [13].

Отже, за наявності підстав для взяття дитини на профілактичний облік поліцейський підрозділу ЮП у триденний строк виносить постанову про взяття на профілактичний облік дитини та заведення обліково-профілактичної справи «Додаток А», яку затверджує начальник територіального (відокремленого) підрозділу ГУНП.

ОПС реєструється в журналі реєстрації обліково-профілактичних справ дітей, взятих на профілактичний облік, який ведеться в електронній формі. Безпосередньо, ОПС містить: прізвище, ім'я, по батькові, дату народження дитини, адресу її проживання, а також наступні документи:

- постанова про взяття на профілактичний облік дитини та заведення ОПС;
- копія повідомлення дитини, її батьків, інших законних представників про взяття дитини на профілактичний облік «Додаток Б»;
- матеріали, що містять відомості про підстави взяття на профілактичний облік;
- характеристики з місця проживання, навчання або роботи дітей;
- копія повідомлення для відповідної служби у справах дітей про взяття дитини на профілактичний облік;
- план заходів індивідуальної профілактики «Додаток В», до якого можуть вноситися корегування за умов зміни інформації про дитину;
- копія постанови про оголошення в розшук дитини, яка перебуває на профілактичному обліку, як такої, що безвісти зникла або переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду чи ухиляється від відбуття кримінального покарання;
- постанова про зняття (зміну) з профілактичного обліку дитини та закриття обліково-профілактичної справи «Додаток Г»;
- інші документи щодо проведеної профілактичної роботи з дитиною та її результатів.

Під час заведення ОПС поліцейський підрозділу ЮП зобов'язаний повідомити дитину, її батьків чи інших законних представників про взяття дитини на профілактичний облік, провести ознайомлювальну бесіду і роз'яснити умови перебування на обліку в поліції, за результатами якої дитина та її батьки чи інші законні представники ставлять свій підпис у повідомленні.

Про взяття дитини на профілактичний облік і заведення ОПС поліцейський підрозділу ЮП письмово повідомляє відповідний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, а про дитину, узяту на профілактичний облік і відповідну службу у справах дітей [13].

Поліцейський підрозділу ЮП вносить інформацію до відповідної інформаційної підсистеми бази даних, що входить до єдиної інформаційної системи МВС, про взяття на профілактичний облік та зняття з профілактичного обліку дітей, щодо яких заведено ОПС. Відомості про дитину (прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, адреса проживання, номер і дата заведення ОПС, категорія обліку) поліцейський підрозділу ЮП протягом доби після заведення ОПС вносить до електронної картки інформаційної підсистеми. Категорія обліку проставляється відповідно до розмежувань, зазначених у довіднику електронної картки.

Якщо категорія профілактичного обліку дитини змінюється, поліцейський підрозділу ЮП упродовж доби вносить відповідні корективи до електронної картки. На автоматизованому обліку дитина перебуває лише за однією категорією обліку, ступінь пріоритетності якої визначається поліцейським підрозділу ЮП за принципом - кримінальне правопорушення поглинає адміністративне правопорушення. Якщо однією з категорій є «домашнє насильство», зберігаються дві категорії обліку [13].

У разі зміни дитиною, яка перебуває на профілактичному обліку, місця фактичного проживання поліцейський ЮП повідомляє про це орган поліції, на території обслуговування якого проживатиме дитина. Після одержання відповідної інформації щодо прибуття дитини до нового місця проживання поліцейський ЮП надсилає до органу поліції, на території обслуговування якого проживатиме дитина, ОПС для подальшого здійснення заходів індивідуальної профілактики щодо дитини. Після одержання інформації про отримання ОПС та взяття дитини на облік за новим місцем проживання поліцейський ЮП вносить відповідну інформацію до журналу реєстрації ОПС дітей, взятих на профілактичний облік.

У разі переїзду дитини за кордон або на тимчасово окуповану територію, якщо з моменту переїзду минув рік, профілактичний облік автоматично припиняється [13].

Ведення ОПС передбачає і виконання контрольної функції керівництвом. Зокрема, ведення ОПС контролює один раз на квартал начальник підрозділу превентивної діяльності територіального (відокремленого) підрозділу ГУНП або його заступник, а начальник підрозділу ЮП ГУНП - один раз на півроку.

Слід зазначити, що профілактичний облік дітей із заведенням ОПС триває строком один рік з моменту взяття на облік, якщо інше не передбачено вироком суду, який набрав законної сили. Підставами для зняття дитини з профілактичного обліку є:

- 1) досягнення нею 18-річного віку;
- 2) закінчення строку покарання, визначеного вироком суду;
- 3) набрання законної сили вироком суду щодо призначення покарання у вигляді позбавлення волі;
- 4) рішення суду про визнання дитини в установленому законом порядку померлою чи безвісно відсутньою або отримання офіційного документа про смерть дитини;
- 5) відсутність випадків вчинення домашнього насильства впродовж року після останнього такого факту;
- 6) відсутність випадків вчинення адміністративного та/або кримінального правопорушення впродовж року з моменту взяття на облік;
- 7) відсутність випадків самовільного залишення сім'ї, навчально-виховного закладу чи спеціальної установи для дітей упродовж року з моменту взяття на облік;
- 8) обрання стосовно дитини, яка перебуває на обліку, запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;
- 9) відсутність випадків вчинення булінгу (цькування) впродовж року після останнього такого факту [13].

Отже, за наявності підстав для зняття дитини з профілактичного обліку поліцейський підрозділу ЮП протягом однієї доби:

- виносить постанову про зняття (зміну) з профілактичного обліку дитини та закриття ОПС, яку затверджує начальник територіального (відокремленого) підрозділу ГУНП;

- вносить відповідні корективи до електронної картки інформаційної підсистеми бази даних, що входить до єдиної інформаційної системи МВС, із обранням підстави зняття (зміни) відповідно до довідника електронної картки;

- письмово повідомляє батьків, законних представників, інші органи і служби, які раніше були інформовані про взяття дитини на профілактичний облік.

Відповідно до положень Інструкції, закриті ОПС зберігаються в територіальних (відокремлених) підрозділах ГУНП протягом двох років, після чого знищуються. Після знищення ОПС працівники, які виконали цю роботу, затверджують факт знищення підписами в акті, а в журналі реєстрації ОПС узятих на профілактичний облік дітей роблять відмітки про знищення справ із зазначенням номера акта і дати його реєстрації [13].

Отже, підводячи підсумок зазначаємо, що нами на підставі теоретичного аналізу нормативно-правового забезпечення визначені напрями профілактичної діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України.

6. АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ

Адміністративно-юрисдикційна діяльність підрозділів ювенальної превенції є результатом практичної реалізації певної частини повноважень, які разом з предметами відання становлять компетенцію даного підрозділу Національної поліції. При цьому владний вплив підрозділів ювенальної превенції має безпосередньо правоохоронне спрямування. Необхідно зазначити, що значну масу серед суспільних відносин, регулювання яких забезпечується під час адміністративно-юрисдикційної діяльності, становлять адміністративно-деліктні відносини, які мають свої особливості і породжують права і обов'язки, змістом яких є обов'язок порушника нести відповідальність і повноваження суб'єкта адміністративної юрисдикції застосувати до нього передбачений законом захід адміністративного стягнення.

Серед особливостей адміністративно-юрисдикційної діяльності Національної поліції можна відмітити такі, як:

- значне коло суспільних відносин, що забезпечуються в адміністративно-юрисдикційний спосіб;
- широкий обсяг повноважень щодо накладення адміністративних стягнень порівняно з іншими суб'єктами юрисдикції (попередження, штраф, штрафні бали);
- широке коло осіб, які мають право застосовувати адміністративно-правові санкції (працівники органів і підрозділів Національної поліції, які мають спеціальні звання, відповідно до покладених на них повноважень);
- визначена нормативно-правовими актами спеціалізація щодо розгляду адміністративних справ;
- можливість спрощеного провадження (без складення протоколу про адміністративне правопорушення);
- право накладати адміністративні стягнення на місці вчинення [36; 37; 38].

Підрозділи ЮП уповноважені виявляти адміністративні правопорушення, які вчиняються неповнолітніми у віці від 16 до 18 років. Також, підрозділи ЮП виявляють і притягують до адміністративної відповідальності дорослих осіб, які вчиняють адміністративні правопорушення, які відображаються у негативному впливі на виховання, навчання та розвиток як малолітніх так і неповнолітніх дітей.

Адміністративно-юрисдикційна діяльність ЮП обумовлена принципами, завданнями, функціями і специфікою служби в Національній поліції, що є державною службою особливого характеру. Дана діяльність поліції має підзаконний характер, яка ґрунтується на суворому дотриманні чинного законодавства. Уповноважені посадові особи підрозділів ювенальної превенції зобов'язані діяти в межах законів та інших нормативних положень. Адміністративно-юрисдикційна діяльність підрозділів ЮП здійснюється в офіційному порядку від імені держави в особі уповноважених працівників даного підрозділу, які мають спеціальні звання. Наприклад, правом складання матеріалів про адміністративні правопорушення осіб від 16 до 18 років, відповідно до чинного законодавства, наділені працівники підрозділів ЮП, які мають спеціальні звання, відповідно до покладених на них повноважень.

Розглядати справи про адміністративні правопорушення осіб від 16 до 18 років має право лише суд, що передбачає попереднє виконання дій юрисдикційного характеру зі збору матеріалів працівниками ЮП та направлення їх до суду для розгляду по суті.

Зміст адміністративної юрисдикції підрозділів ЮП становить діяльність з реалізації її функцій, яка здійснюється у встановлених формах і відповідними методами. Виходячи з теорії права, можна стверджувати, що адміністративно-юрисдикційній діяльності підрозділів ЮП притаманні наступні функції: охоронна, виховна, регулятивна та превентивна.

Охоронна функція адміністративної юрисдикції підрозділів ЮП обумовлена приналежністю останньої до правоохоронної діяльності. Охоронна функція обумовлена завданнями законодавства про адміністративні правопорушення, визначеними у статті 1 КУпАП в якості першочергових (з урахуванням відповідних політичних та економічних змін у державі): охорона державного устрою держави, власності, соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, установленого порядку управління, державного і громадського порядку, зміцнення законності, попередження правопорушень, виховання громадян у дусі точного і неухильного дотримання Конституції України та законів, поваги до прав, честі та гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством. Охоронна функція зазначеного провадження безпосередньо пов'язана з його превентивною і виховною функціями, виконання яких є важливою гарантією реалізації і цієї функції.

Виховна функція полягає у вихованні громадян, в тому числі і осіб, які не досягли повноліття у дусі точного і неухильного дотримання Конституції України та інших законодавчих актів, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством (стаття 1 Кодексу України про адміністративні правопорушення [9] – прим. автора).

Регулятивна функція адміністративно-юрисдикційної діяльності підрозділів ЮП є похідною від відповідної функції права. Функції регулятора вона виконує за допомогою переведення нормативних приписів у реальні дії суб'єктів права, у правовідносини.

Регулятивна функція адміністративної юрисдикції відображає її управлінський аспект. Якщо норма права не спрацьовує, починає працювати коригуючий сигнал (акт юрисдикції), який примушує порушника відшкодувати завдану шкоду, сплатити штраф тощо. Цим забезпечується правопорядок, ліквідуються порушення правових норм. Превентивна функція впливає із основних повноважень поліції щодо превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень (п. 1) ч. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» [20].

Своєю чергою, підходимо до висновку про те, що здійснюючи адміністративно-юрисдикційну діяльність посадові особи ЮП забезпечують виконання завдань, які визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення щодо охорони прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством [9].

Отже, адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [9, ст. 9].

До осіб віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років, які вчинили адміністративні правопорушення, застосовуються заходи впливу, передбачені статтею 24-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення. У разі вчинення особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років адміністративних правопорушень, передбачених статтями 44, 51, 121-127, частинами першою, другою і третьою статті 130, статтею 139, частиною другою статті 156, статтями 173, 173-4, 174, 183-1, 185, 190-195 КУпАП, вони підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах. З урахуванням характеру вчиненого правопорушення та особи правопорушника до зазначених осіб (за винятком осіб, які вчинили правопорушення, передбачені статтею 185) можуть бути застосовані заходи впливу, передбачені статтею 24-1 КУпАП [6, ст. 13].

Зазначаємо, що за вчинення адміністративних правопорушень до неповнолітніх у віці від шістнадцяти до вісімнадцяти років можуть бути застосовані такі заходи впливу:

- 1) зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого;
- 2) попередження;
- 3) догана або сувора догана;
- 4) передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання [9, ст. 24-1].

На підставі вищенаведеного слід вказати найбільш характерні адміністративні правопорушення, які вчиняються дітьми у віці від 16 до 18 років. До таких правопорушень слід віднести правопорушення, відповідальність за які передбачена статтями КУпАП, а саме:

- стаття 44. Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах;
- стаття 51. Дрібне викрадення чужого майна;
- стаття 126. Керування транспортним засобом особою, яка не має відповідних документів на право керування таким транспортним засобом або не пред'явила їх для перевірки, або стосовно якої встановлено тимчасове обмеження у праві керування транспортними засобами;
- стаття 135. Безквитковий проїзд;
- стаття 173. Дрібне хуліганство;
- стаття 173-2. Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування;
- стаття 173-4. Булінг (цькування) учасника освітнього процесу;
- стаття 175-1. Куріння тютюнових виробів у заборонених місцях;
- стаття 178. Розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв у заборонених законом місцях або поява у громадських місцях у п'яному вигляді;
- стаття 182. Порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів щодо захисту населення від шкідливого впливу шуму чи правил додержання тиші в населених пунктах і громадських місцях;

- стаття 183. Завідомо неправдивий виклик спеціальних служб;
- стаття 195-6. Порушення порядку виробництва, зберігання, перевезення, торгівлі та використання піротехнічних засобів [9].

Також зазначаємо, що до компетенції підрозділів ЮП відносяться адміністративні правопорушення вчинені дорослими особами щодо дітей, зокрема:

- ч. 2 статті 156. Продаж пива (крім безалкогольного), алкогольних, слабоалкогольних напоїв або тютюнових виробів особі, яка не досягла 18 років;
- ч. 3, ч. 4 ст. 173-4. Булінг (цькування) учасника освітнього процесу (вчинення малолітньою особою, або неповнолітньою особою у віці від 14 до 16 років, передбачає адміністративну відповідальність батьків, або осіб, які їх замінюють);
- стаття 180. Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння;
- стаття 180-1. Порушення порядку перебування дітей у закладах, у яких провадиться діяльність у сфері розваг, або закладах громадського харчування;
- стаття 184. Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей [9], тощо.

Глава 17 КУпАП визначає підвідомчість справ про адміністративні правопорушення. Зокрема ст. 222 КУпАП визначає підвідомчість органів Національної поліції щодо справ про адміністративні правопорушення. Відповідно до положень ст. 221 КУпАП справи про адміністративні правопорушення, вчинені особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років підвідомчі розгляду лише районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судам (судді) [9]. Також, суди уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення дорослих осіб, батьків, які вчинені щодо дітей.

Відповідно до положень ст. 254 КУпАП за фактом вчинення адміністративного правопорушення складається протокол уповноваженою на те посадовою особою. Відповідно до предмету даного посібника, особами, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення є уповноважені особи Національної поліції до яких відносяться і посадові особи підрозділів ювенальної превенції.

У протоколі про адміністративне правопорушення зазначаються:

- дата і місце його складення, посада, прізвище, ім'я, по батькові особи, яка склала протокол;
- відомості про особу, яка притягається до адміністративної відповідальності (у разі її виявлення);
- місце, час вчинення і суть адміністративного правопорушення;
- нормативний акт, який передбачає відповідальність за дане правопорушення;
- прізвища, адреси свідків і потерпілих, прізвище викривача (за його письмовою згодою), якщо вони є;
- пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності; інші відомості, необхідні для вирішення справи [39].

Окрім того, якщо правопорушенням заподіяно матеріальну шкоду, про це також зазначається в протоколі.

Протокол підписується особою, яка його склала, і особою, яка притягається до адміністративної відповідальності; при наявності свідків і потерпілих протокол може бути підписано також і цими особами.

У разі відмови особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, від підписання протоколу, в ньому робиться запис про це. Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право подати пояснення і зауваження щодо змісту протоколу, які додаються до протоколу, а також викласти мотиви свого відмовлення від його підписання. При складенні протоколу особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, роз'яснюються його права і обов'язки, передбачені ст. 268 КУпАП, про що робиться відмітка у протоколі.

Наказом МВС України від 06.11.2015 № 1376 затверджена Інструкція з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції [39]. Згідно з положеннями даної Інструкції у разі вчинення адміністративного правопорушення неповнолітньою особою віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років протокол про адміністративне правопорушення складається стосовно одного з батьків неповнолітньої особи або особи, яка їх замінює, відповідно до частини третьої статті 184 КУпАП [39].

У разі вчинення неповнолітньою особою віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років адміністративних правопорушень, передбачених статтями 44, 51, 121 - 127, частинами першою, другою і третьою статті 130, статтею 139, частиною другою статті 156, статтями 173, 174, 185, 190 - 195 КУпАП, протокол про адміністративне правопорушення складається стосовно цієї особи [39].

Отже, підводячи підсумок зазначаємо, що адміністративно-юрисдикційна діяльність підрозділів ЮП характеризується тим, що вона завжди має виключно державно-владний характер, здійснюється тільки у офіційному порядку уповноваженими посадовими особами даного підрозділу відповідно до положень статті 2 Закону України «Про Національну поліцію» та діючих нормативно-правових актів.

7. ПОВНОВАЖЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ ЩОДО РОБОТИ З СІМ'ЯМИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Профілактична діяльність підрозділів ЮП щодо запобігання негативним явищам у сімейному вихованні дітей спрямована і на відповідні сім'ї. Слід зазначити, що у законодавчих актах не відображено поняття «неблагополучні сім'ї (родини)». Одночасно у сферу соціальної та правоосвітньої роботи з сім'ями введено поняття «складні життєві обставини», яке закріплено в Законах України «Про охорону дитинства» [1] та «Про соціальні послуги» [15]. При аналізі правового статусу дитини ми зазначали, що під дитиною, яка перебуває у складних життєвих обставинах розуміємо дитину, яка потрапила в умови, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку з інвалідністю, тяжкою хворобою, безпритульністю, перебуванням у конфлікті із законом, залученням до найгірших форм дитячої праці, залежністю від психотропних речовин та інших видів залежності, жорстоким поводженням, зокрема домашнім насильством, ухилянням батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставинами стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо, що встановлено за результатами оцінки потреб дитини.

Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII визначає основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, особам/ сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах [15]. Отже, відповідно до положень даного закону, складні життєві обставини – це обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самотійно.

Закон України «Про соціальні послуги» зазначає чинники, що можуть зумовити складні життєві обставини, а саме:

- а) похилий вік;
- б) часткова або повна втрата рухової активності, пам'яті;
- в) невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування;
- г) психічні та поведінкові розлади, у тому числі внаслідок вживання психоактивних речовин;
- г) інвалідність;
- д) бездомність;
- е) безробіття;
- є) малозабезпеченість особи;
- ж) поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків;
- з) ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із виховання дитини;
- и) втрата соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі;
- і) жорстоке поводження з дитиною;
- ї) насильство за ознакою статі;
- й) домашнє насильство;
- к) потрапляння в ситуацію торгівлі людьми;
- л) шкода, завдана пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, тощо [15].

На підставі викладеного приходимо до висновку, що працюючи з дітьми, які проживають у сім'ях зі складними життєвими обставинами, працівники ювенальної превенції спільно зі службами у справах дітей, соціальними службами направляють свої зусилля на профілактику складних життєвих обставин, їх подолання та мінімізацію негативних наслідків складних життєвих обставин, зокрема щодо недопущення втягнення дітей у протиправну діяльність.

Порядок організації надання соціальних послуг, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 587 [16]. Даний Порядок визначає осіб/сім'ї, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників:

- сім'ї, у яких дітей відібрано у батьків без позбавлення їх батьківських прав;
- сім'ї, де триває процес розлучення батьків і вирішується спір між матір'ю та батьком щодо визначення місця проживання дітей, участі батьків у їх вихованні;
- сім'ї з дітьми, в яких тривала хвороба батьків перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки;
- сім'ї, у яких виховуються діти з інвалідністю, та сім'ї з дітьми, у яких батьки мають інвалідність;
- сім'ї, у яких батьків поновлено в батьківських правах;
- сім'ї з дітьми, де батьки є трудовими мігрантами;
- малозабезпечені сім'ї з дітьми;
- сім'ї, діти з яких перебувають у закладах інституційного догляду та виховання;
- сім'ї, дітей з яких влаштовано в сім'ю патронатного вихователя;
- сім'ї, у яких діти систематично самовільно залишають місце проживання;
- сім'ї, у яких діти систематично без поважних причин не відвідують заклади освіти;
- жінки, які виявили намір відмовитися від новонародженої дитини;
- неповнолітні одинокі матері (батьки);
- діти, які перебувають на вихованні в сім'ях опікунів, піклувальників, прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу;

- особи з числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;
- особи з особливими освітніми потребами;
- внутрішньо переміщені особи;
- повнолітні недієздатні особи (у разі відсутності в них опікуна);
- особи, звільнені з місць позбавлення волі;
- учасники антитерористичної операції та особи, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях [16].

Виявлення дітей, сімей з дітьми, які належать до вразливих категорій населення або перебувають під впливом чинників, що можуть зумовити потрапляння у складні життєві обставини, проводиться уповноваженими суб'єктами, які надають соціальні послуги у процесі виконання ними службових/посадових обов'язків (вжиття заходів реагування на отримані особисті заяви/звернення, телефонні, письмові, електронні, усні повідомлення про таких осіб/такі сім'ї, матеріали в засобах масової інформації). Працівники підрозділів ЮП взаємодіють з відповідними соціальними службами на території обслуговування. При виявленні дитини, або сім'ї з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах відбувається комунікація щодо надання як соціальної так і правової підтримки.

Ігнорування роботи з дітьми, сім'ями з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, призводить до негативних явищ, зокрема: експлуатації дітей, домашнього насильства, втечі дітей з дому (навчально-виховного закладу), вчинення дітьми адміністративних чи кримінальних правопорушень. Саме тому виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, проводиться згідно з Порядком забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 585 [40]. У разі виявлення випадку жорстокого поводження з дитиною, зокрема домашнього насильства, залишення дитини без піклування батьків суб'єкт з надання соціальних послуг зобов'язаний невідкладно інформувати про це службу у справах дітей та уповноважений підрозділ органу Національної поліції, а у разі виявлення факту вчинення домашнього насильства стосовно недієздатних осіб - уповноважений підрозділ органу Національної поліції та орган опіки та піклування.

Окрім того слід зазначити, що Кримінальним кодексом України передбачені підстави кримінальної відповідальності батьків, або осіб, що їх замінюють за невиконання батьківських та опікунських обов'язків, що у свою чергу призводить до складних життєвих обставин для дітей. Зокрема стаття 164 КК України передбачає підстави кримінальної відповідальності за злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів), а також злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що перебувають на їх утриманні. Стаття 166 КК України передбачає підстави кримінальної відповідальності за злісне невиконання батьками, опікунами чи піклувальниками встановлених законом обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, що спричинило тяжкі наслідки. А, стаття 167 КК України – за зловживання опікунськими правами, що відображається у використанні опіки чи піклування з корисливою метою на шкоду підопічному (зайняття житлової площі, використання майна тощо) [10].

При цьому зазначаємо, що при взаємодії з державними органами, які надають соціальні послуги слід враховувати, що інформація, що міститься в документах, оформлених для надання соціальних послуг, є конфіденційною. Тому працюючи з сім'ями з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, вживаються заходи до захисту персональних даних відповідно до вимог Законів України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII [41], «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року № 2297-VI [42].

Отже, підводячи підсумок зазначаємо, що нами на підставі теоретичного аналізу нормативно-правового забезпечення правоохоронної діяльності визначені повноваження підрозділів ювенальної превенції щодо роботи з сім'ями з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах.

8. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ ЩОДО ДИТИНИ, ЯКА ЗАЛИШАЛАСЯ БЕЗДОГЛЯДНОЮ

Поліцейські підрозділів ЮП здійснюють поліцейське піклування щодо дітей відповідно до положень статті 41 Закону України «Про Національну поліцію» [20]. Відповідно до положень даної статті поліцейське піклування може здійснюватися щодо:

- 1) неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду;
- 2) особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення;
- 3) особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі;
- 4) особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі.

На нашу думку, визначення віку здійснення поліцейського піклування лише неповнолітнім особам до 16 років звужує практику застосування даного поліцейського заходу дітям лише від 14 до 16 років. Але вважаємо, що практична діяльність підрозділів ЮП щодо надання поліцейського піклування визначає доцільність здійснення поліцейського піклування як неповнолітнім так малолітнім особам, які залишилися без догляду.

Безпосередньо поліцейське піклування щодо дитини, яка залишилася без догляду, має наслідком передання батькам або усиновителям, опікунам, піклувальникам, органам опіки та піклування, а за необхідності у лікувальний заклад тощо. Під час здійснення поліцейського піклування працівник ювенальної превенції зобов'язаний негайно повідомити дитині зрозумілою для неї мовою підставу застосування поліцейського заходу, а також роз'яснити право отримувати медичну допомогу, давати пояснення, оскаржувати дії поліцейського, негайно повідомити інших осіб про її місце перебування.

Слід зазначити, що повідомлення про права і їх роз'яснення поліцейським може не проводитися у випадку, коли є достатні підстави вважати, що особа не може усвідомлювати свої дії і керувати ними. Окрім того, поліцейський уповноважений вилучити у особи зброю чи інші предмети, якими особа може завдати шкоди оточуючим чи собі, незалежно від того, чи заборонені вони в обігу. Однак, поліцейському заборонено здійснювати обшук особи, щодо якої здійснюється поліцейське піклування.

Здійснення поліцейського піклування унормовано наказом МВС України від 12.10.2020 № 724, яким затверджена «Інструкція з оформлення матеріалів про застосування поліцейського піклування» [43], яка визначає порядок оформлення поліцейськими матеріалів (протоколу та інших документів) про застосування превентивного поліцейського заходу - поліцейського піклування «Додаток Г».

Отже, у протоколі про здійснення поліцейського піклування зазначаються:

- місце, дата і точний час (година і хвилини) застосування поліцейського піклування;
- посада, прізвище, ім'я, по батькові поліцейського, який склав протокол;
- відомості про особу, щодо якої здійснюється поліцейське піклування (прізвище, ім'я, по батькові особи (за наявності), рік та місце її народження; місце проживання (перебування). У разі неможливості встановити особу, щодо якої застосовується поліцейське піклування, поліцейський описує особу за ознаками зовнішності;
- назва, серія та номер документа (за наявності), що посвідчує особу;
- дата і точний час (година і хвилини), найменування (назва) органу (підрозділу) поліції, посада, прізвище, ім'я, по батькові відповідального поліцейського, якого повідомлено про застосування поліцейського піклування;
- підстави застосування поліцейського піклування;
- підпис особи про роз'яснення їй прав та підстави застосування поліцейського піклування (у разі такого роз'яснення);
- відомості про спосіб та осіб (прізвище, ім'я, по батькові), яких повідомлено про застосування поліцейського піклування (у разі повідомлення);
- опис вилученої зброї чи інших предметів, якими особа може завдати шкоди оточуючим чи собі, незалежно від того, чи заборонені вони в обігу;
- наявність або відсутність видимих тілесних ушкоджень, виявлених під час поверхневої перевірки та огляду;

- відомості про осіб та/або орган (заклад), до якого передано особу;
- клопотання, заяви чи скарги особи, щодо якої застосовано поліцейське піклування, якщо такі надходили [43].

По завершенню складання протокол підписують поліцейський, який його склав, та особа, щодо якої здійснено поліцейське піклування. Копія протоколу негайно під розпис вручається особі. Зазначаємо, що відповідно до вимог статті 41 Закону України «Про Національну поліцію» протокол про здійснення поліцейського піклування може не надаватися особі для підписання, а його копія - вручатися особі у випадку, коли є достатні підстави вважати, що вона не може усвідомлювати свої дії і керувати ними. У такому випадку протокол надається особі чи органу, передбаченому абзацом другим частини першої статті 41 Закону України «Про Національну поліцію». У разі відмови особи, щодо якої застосовано поліцейське піклування, підписати протокол, у ньому робиться відповідний запис про це [20].

Слід зазначити, що записи в протоколі про здійснення поліцейського піклування необхідно робити світлостійким чорнилом або пастою державною мовою розбірливим почерком. У графах, які не заповнюються під час складання протоколу, проставляється прочерк.

Окрім того, під час здійснення поліцейського піклування співробітник підрозділу ЮП зобов'язаний надати особі, зокрема і дитині можливість негайно повідомити про своє місце перебування батьків, близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб. Також поліцейський зобов'язаний негайно повідомити батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування про місце перебування дитини.

За наявності технічної можливості застосування поліцейського піклування фіксується спеціальними технічними засобами, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобами фото- і кінозйомки, про що зазначається у протоколі. У разі якщо є достатньо підстав вважати, що особа має при собі річ, обіг якої заборонено чи обмежено, або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи, або інших осіб, поліцейський проводить поверхневу перевірку і огляд з додержанням вимог, передбачених статтею 34 Закону України «Про Національну поліцію» [20], яка регламентує проведення поверхневої перевірки.

Поверхнева перевірка як превентивний поліцейський захід є здійсненням візуального огляду особи, проведенням по поверхні вбрання особи рукою, спеціальним приладом або засобом, візуальним оглядом речі або транспортного засобу. Зазначаємо, що поверхнева перевірка здійснюється поліцейським відповідної статі. У невідкладних випадках поверхневу перевірку може здійснити будь-який поліцейський лише з використанням спеціального приладу або засобу. Під час здійснення поліцейського піклування поліцейському заборонено здійснювати обшук особи.

Зазначаємо, що в Донецькій та Луганській областях на території проведення ООС фіксуються випадки незаконного поводження дітьми зі зброєю чи іншими предметами (зокрема гранати), якими особа може завдати шкоди оточуючим чи собі. У випадку виявлення бездоглядної дитини поліцейський уповноважений вилучити в цій особі зброю чи інші предмети, якими особа може завдати шкоди оточуючим чи собі з дотриманням вимог законодавства. За необхідності викликається слідчо-оперативна група. Про кожне застосування даного поліцейського заходу поліцейський підрозділу ЮП одразу повідомляє за допомогою технічних засобів відповідального поліцейського в підрозділі поліції. Також поліцейський зобов'язаний надати особі можливість негайно повідомити про своє місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи. Поліцейський зобов'язаний негайно повідомити батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування про місце перебування дитини.

Підводячи підсумок з даного питання зазначаємо, що нами відповідно до чинних норм законодавчих та нормативно-правових актів визначені загальні засади здійснення поліцейського піклування працівником ЮП щодо дитини, яка залишалася бездоглядною. Окремо визначені вимоги до даного поліцейського заходу, порядок його проведення та складання протоколу, а також необхідність повідомлення батьків, або інших законних представників про виявлену бездоглядну дитину.

9. ПОВНОВАЖЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ ТА ГЕНДЕРНО-ОБУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ

Організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства визначає Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII [17].

Під домашнім насильством визнається діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [17].

Дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству незалежно від факту спільного проживання поширюється на таких осіб:

- 1) подружжя;
- 2) колишнє подружжя;
- 3) наречені;
- 4) мати (батько) або діти одного з подружжя (колишнього подружжя) та інший з подружжя (колишнього подружжя);
- 5) особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти;
- 6) особи, які мають спільну дитину (дітей);
- 7) батьки (мати, батько) і дитина (діти);
- 8) дід (баба) та онук (онука);
- 9) прадід (прабаба) та правнук (правнучка);
- 10) вітчим (мачуха) та пасинок (падчерка);
- 11) рідні брати і сестри;

12) інші родичі: дядько (тітка) та племінник (племінниця), двоюрідні брати і сестри, двоюрідний дід (баба) та двоюрідний онук (онука);

13) діти подружжя, колишнього подружжя, наречених, осіб, які мають спільну дитину (дітей), які не є спільними або всиновленими;

14) опікуни, піклувальники, їхні діти та особи, які перебувають (перебували) під опікою, піклуванням;

15) прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, їхні діти та прийомні діти, діти-вихованці, діти, які проживають (проживали) в сім'ї патронатного вихователя [17].

Слід зазначити, що дія законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству поширюється також на інших родичів, інших осіб, які пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, за умови спільного проживання, а також на суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» встановлює види домашнього насильства:

- економічне насильство - форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру;

- психологічне насильство - форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи;

- сексуальне насильство - форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності;

- фізичне насильство - форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру [17].

Стаття 173-2 КУпАП визначає як адміністративне правопорушення «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування» - вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування в разі його винесення [9].

Стаття 126-1 КК України визначає умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи кримінальним правопорушенням – «Домашнім насильством» [10].

Згідно діючих норм особа, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі визнається кривдником. Відповідно до предмету даного дослідження дитина-кривдник – це особа, яка не досягла 18 років та вчинила домашнє насильство у будь-якій формі. Своєю чергою, дитина, яка постраждала від домашнього насильства (постраждала дитина), - це особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства.

Під запобіганням домашньому насильству визначено систему заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються.

Під протидією домашньому насильству визначено систему заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки [17].

У разі якщо постраждалою особою є дитина, будь-які дії, що вчиняються щодо неї, базуються на принципах, визначених Конвенцією ООН про права дитини [3], Конвенцією Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [30], Європейською конвенцією про здійснення прав дітей [25] та законодавчими актами України у сфері захисту прав дитини. Зазначаємо, що заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству здійснюються без дискримінації за будь-якою ознакою.

До органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать і уповноважені підрозділи органів Національної поліції України, до яких відносяться і підрозділи ювенальної превенції.

До повноважень уповноважених підрозділів органів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству належать:

- 1) виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них;

2) прийом і розгляд заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства, у тому числі розгляд повідомлень, що надійшли до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, вжиття заходів для його припинення та надання допомоги постраждалим особам з урахуванням результатів оцінки ризиків у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спільно з Національною поліцією України;

3) інформування постраждалих осіб про їхні права, заходи і соціальні послуги, якими вони можуть скористатися;

4) винесення термінових заборонних приписів стосовно кривдників;

5) взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи в порядку, визначеному законодавством;

6) здійснення контролю за виконанням кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом строку їх дії;

7) анулювання дозволів на право придбання, зберігання, носіння зброї та боєприпасів їх власникам у разі вчинення ними домашнього насильства, а також вилучення зброї та боєприпасів у порядку, визначеному законодавством;

8) взаємодія з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, відповідно до статті 15 Закону України «Про запобігання і протидію домашньому насильству»;

9) звітування центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення повноважень у цій сфері у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [17, ст.10].

Уповноважені підрозділи органів Національної поліції України здійснюють повноваження у сфері запобігання та протидії домашньому насильству з урахуванням міжнародних стандартів реагування правоохоронних органів на випадки домашнього насильства та оцінки ризиків.

Відповідно до вимог Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, яка затверджена наказом МВС України від 19 грудня 2017 року № 1044 [13], поліцейські підрозділу ювенальної

превенції уживають заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству в межах Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Безпосередньо повноваження поліцейських підрозділів ЮП у сфері запобігання та протидії домашньому насильству поширюються на випадки, коли особа, яка вчинила домашнє насильство, або особа, яка зазнала домашнього насильства чи стала свідком (очевидцем) такого насильства, не досягла 18-річного віку. Саме тому, поліцейські підрозділу ЮП:

- виявляють факти домашнього насильства, вчиненого дітьми і стосовно дітей, та реагують на них в порядку, визначеному законодавством;
- приймають і розглядають заяви та повідомлення про факти домашнього насильства, вчиненого дітьми та стосовно дітей, вживають заходів для його припинення та надання допомоги постраждалим особам;
- виносять термінові заборонні приписи стосовно кривдників;
- вживають заходів щодо взяття на профілактичний облік та проведення профілактичної роботи з дітьми-кривдниками;
- здійснюють контроль за виконанням дітьми-кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом строку їх дії;
- інформують постраждалих осіб про їхні права, заходи і соціальні послуги, якими вони можуть скористатися;
- взаємодіють з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, в порядку, визначеному законодавством;
- здійснюють повноваження у сфері запобігання та протидії домашньому насильству з урахуванням міжнародних стандартів реагування правоохоронних органів на випадки домашнього насильства та оцінки ризиків;
- проводять оцінку ризиків вчинення домашнього насильства у визначеному законодавством України порядку [13].

Слід зазначити, що у разі надходження повідомлення про вчинення домашнього насильства дитиною та стосовно неї, поліцейський ЮП проводить оцінку ризиків, за результатами якої може бути винесений терміновий заборонний припис, та негайно інформує службу у справах дітей про виявлену дитину для організації її соціального захисту. До проведення такої оцінки можуть бути додатково залучені інші суб'єкти виявлення та/або організації соціального захисту дітей у межах їх повноважень.

У невідкладних випадках, пов'язаних із припиненням вчинення акту домашнього насильства, у разі безпосередньої небезпеки для життя чи здоров'я постраждалої особи поліцейські ЮП можуть проникати до житла особи без вмотивованого рішення суду.

Практика запобігання домашньому насильству вимагає чіткої кваліфікації даного правопорушення. Зокрема проблематика сімейно-побутових конфліктів не завжди містить ознаки адміністративного правопорушення. Дії кривдника характеризуються усвідомленням ним своїх дій з настанням різного виду шкоди (в залежності від виду домашнього насильства). При сімейно-побутовому конфлікті вбачаються активні дії всіх осіб, що залучені до конфлікту, різні погляди на вирішення проблемної ситуації. У випадку наявності сімейно-побутового конфлікту спостерігаємо дії на вирішення конфліктної ситуації без умисних дій, спрямованих на завдання шкоди, як це є при проявах домашнього насильства. Також зазначаємо, що невирішеність сімейно-побутового конфлікту може призвести до дій, які виходять за межі даного конфлікту і містять склад адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП чи склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України чи іншими статтями Кримінального кодексу України, які передбачають підстави кримінальної відповідальності за: вбивства; завдання тілесних ушкоджень; кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи; злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування чи зловживання опікунськими правами тощо.

Висновуємо, що працівник ЮП повинен чітко визначити чи є склад будь-якого виду домашнього насильства (адміністративного чи кримінального правопорушення) чи це сімейно-побутовий конфлікт. Своєчасна профілактична робота з сім'ями сприятиме запобіганню вчинення фактів домашнього насильства.

Слід зазначити, що механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, спрямованої на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання насильства та сприяння реалізації прав осіб, постраждалих від насильства, шляхом запобігання насильству, ефективного реагування на факти насильства, надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування заподіяної шкоди, належного розслідування фактів насильства та

притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності закріплений у Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658 [44]. Відповідно до положень даного Порядку постраждала особа, в тому числі і дитина має право на:

- дієвий, ефективний та невідкладний захист в усіх випадках насильства, недопущення повторних випадків насильства;
- звернення особисто або через свого представника до суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі;
- отримання від суб'єктів повної та вичерпної інформації про її права, соціальні послуги, медичну, соціальну, психологічну допомогу, якими вона може скористатися;
- безоплатне отримання, відповідно до законодавства, соціальних послуг, медичної, соціальної та психологічної допомоги відповідно до її потреб;
- безоплатну правову допомогу у порядку, встановленому Законом України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 року № 3460-VI [45];
- повагу до честі та гідності, уважне та гуманне ставлення з боку суб'єктів;
- дотримання конфіденційності інформації особистого характеру, яка стала відома суб'єктам під час роботи з постраждалою особою, та захист персональних даних;
- вибір фахівця залежно від статі (за можливості);
- відшкодування кривдниками завданих матеріальних збитків і шкоди, заподіяної фізичному та психічному здоров'ю, у порядку, визначеному законодавством;
- звернення до правоохоронних органів і суду з метою притягнення кривдників до відповідальності, застосування до них спеціальних заходів щодо протидії насильству;
- своєчасне отримання інформації про остаточні рішення суду та процесуальні рішення правоохоронних органів, пов'язані з розглядом факту вчинення стосовно неї насильства, зокрема пов'язані з ізоляцією кривдника або його звільненням;

- інші права, передбачені законодавством у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, а також міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України [44].

Як нами вже попередньо зазначалося, підрозділи ЮП беруть на профілактичний облік дітей, які вчинили домашнє насильство. Під профілактичним обліком кривдників слід розуміти здійснення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України організаційно-практичних заходів щодо контролю за поведінкою кривдника з метою недопущення повторного вчинення домашнього насильства, за дотриманням ним тимчасових обмежень його прав та виконанням обов'язків, покладених на нього у зв'язку із вчиненням домашнього насильства. Безпосередньо процедуру взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України з метою недопущення повторного вчинення домашнього насильства, забезпечення контролю за дотриманням кривдником тимчасових обмежень його прав та виконанням обов'язків, покладених на нього у зв'язку з учиненням домашнього насильства регламентує Порядок взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України: затверджений наказом МВС України від 25 лютого 2019 року № 124 [46]. Відповідно до положень даного Порядку організація взяття на профілактичний облік дитини-кривдника та проведення з нею профілактичної роботи в органах Національної поліції України здійснюються працівниками підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України відповідно до Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19 грудня 2017 року № 1044 [13].

Отже, підставами для поставлення кривдника на профілактичний облік є:

- складений адміністративний протокол про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 173-2 КУпАП;
- терміновий заборонний припис стосовно кривдника, винесений працівником уповноваженого підрозділу поліції;

- отримання уповноваженим підрозділом поліції в установленому законом порядку інформації про видачу судом обмежувального припису кривднику;

- рішення суду про накладення адміністративного стягнення за адміністративне правопорушення, передбачене статтею 173-2 КУпАП;

- відкриття кримінального провадження стосовно кривдника у зв'язку з вчиненням ним домашнього насильства чи насильства за ознакою статі;

- повідомлення установи виконання покарань про звільнення від відбування покарання кривдника, засудженого за вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі [46].

Поліцейські, уповноважені на здійснення заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, протягом доби формують матеріали за фактами вчинення домашнього насильства та інформують про це керівника уповноваженого підрозділу поліції для поставлення кривдника, в тому числі і дитини-кривдника на профілактичний облік із наданням копій таких матеріалів. Рішення про поставлення кривдника на профілактичний облік приймає керівник територіального (відокремленого) уповноваженого підрозділу поліції за результатами розгляду матеріалів, які є підставою для поставлення кривдника на профілактичний облік.

Відомості про взяття кривдника на профілактичний облік протягом доби вносяться до інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» з дотриманням вимог Закону України «Про захист персональних даних» працівником уповноваженого підрозділу поліції, відповідальним за організацію роботи з особами, які перебувають на профілактичному обліку [42].

Строки ведення профілактичного обліку кривдників установлюються:

- відповідно до строків застосування заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків, передбачених обмежувальним приписом стосовно кривдника, а в разі продовження припису - на встановлений судом строк;

- упродовж одного року з дня виявлення останнього факту вчинення домашнього насильства у випадку, коли обмежувальний припис стосовно кривдника судом не виносився;

- упродовж одного року з дня накладення судом адміністративного стягнення за вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі;
- до набрання законної сили вироком суду у кримінальному провадженні, відкритому стосовно кривдника у зв'язку з вчиненням ним домашнього насильства чи насильства за ознакою статі;
- до погашення або зняття судимості за кримінальне правопорушення, пов'язане з учиненням домашнього насильства [46].

Зняття кривдника з профілактичного обліку здійснюється уповноваженим підрозділом поліції, на території обслуговування якого перебуває на профілактичному обліку кривдник, у зв'язку з настанням однієї з підстав, визначених пунктом 13 Порядку взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України [46].

Отже, підставами для зняття кривдника з профілактичного обліку є:

- відсутність повторних випадків учинення кривдником домашнього насильства впродовж одного року з дня взяття на профілактичний облік;
- закінчення строку дії обмежувального припису стосовно кривдника;
- закриття справи про адміністративне правопорушення стосовно кривдника;
- закриття кримінального провадження за відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення, розпочатого у зв'язку з вчиненням кривдником домашнього насильства чи насильства за ознакою статі;
- погашення або зняття судимості за кримінальне правопорушення, пов'язане з учиненням домашнього насильства;
- набрання законної сили виправдувальним вироком суду, вироком суду щодо призначення покарання у вигляді позбавлення волі за кримінальне правопорушення, пов'язане з учиненням домашнього насильства;
- рішення суду про оголошення особи померлою чи визнання безвісно відсутньою або отримання свідоцтва про її смерть [46].

Поліцейський, відповідальний за організацію роботи з особами, які перебувають на профілактичному обліку, після завершення встановленого строку, але не пізніше трьох днів з дати виникнення підстав для зняття кривдника з профілактичного обліку за рішенням керівника уповноваженого підрозділу поліції вносить відповідні зміни до системи ІПП [46].

Поліцейські ювенальної превенції та інші підрозділи поліції, уповноважені на здійснення заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечують контроль за поведінкою дитини-кривдника за місцем проживання/перебування та проведення з ним профілактичної роботи з метою недопущення скоєння повторних фактів домашнього насильства. Дана діяльність забезпечується здійсненням контрольної функції щодо дотриманням дитиною-кривдником вимог заходів тимчасового обмеження прав кривдника. Відбувається щотижневе спілкування поліцейського підрозділу ювенальної превенції з дитиною-кривдником, а у разі необхідності з постраждалою особою за місцем проживання/перебування, навчання та/або місцем роботи, іншими місцями, які часто відвідують ці особи. Управлінський контроль за організацією роботи щодо взяття на профілактичний облік дитини-кривдника, проведення з ним профілактичної роботи та зняття з такого обліку здійснюється керівником підрозділу ЮП територіального відділу (відділення) поліції [13].

Окрім запобігання домашньому насильству підрозділи ЮП направляють свої зусилля на забезпечення рівних прав осіб за ознаками статі. Так, метою Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року № 2866-IV є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України [47]. До суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі відносяться і уповноважені підрозділи органів Національної поліції України, зокрема і співробітники підрозділів ЮП.

Під насильством за ознакою статі слід розуміти діяння, спрямовані проти осіб через їхню стать, або поширені в суспільстві звичаї чи традиції (стереотипні уявлення про соціальні функції (становище, обов'язки тощо) жінок і чоловіків), або діяння, що стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно, які завдають фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, включаючи погрози таких дій, у публічному або приватному житті [47, ст.1].

Особа, яка постраждала від насильства за ознакою статі (постраждала особа), - особа, яка зазнала насильства за ознакою статі. Своєю чергою дитина, яка постраждала від насильства за ознакою статі, - це особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку та зазнала насильства за ознакою статі або стала свідком (очевидцем) такого насильства. Кривдником визнається особа, яка вчинила насильство за ознакою статі. Дитина-кривдник – це особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку та вчинила насильство за ознакою статі [47, ст.1].

Отже, запобігання насильству за ознакою статі – це система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, спрямованих на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо насильства за ознакою статі, його причин і наслідків, на формування нетерпимого ставлення до насильства за ознакою статі, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються [47].

Актуальним залишається питання протидії насильству за ознакою статі. Безпосередньо у даному Законі зазначається, що протидія насильству за ознакою статі – це система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, спрямованих на припинення насильства за ознакою статі, надання допомоги та забезпечення захисту постраждалої особи та отримання нею відшкодування завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків насильства за ознакою статі, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки [47].

У даному законодавчому акті визначаються і гендерні питання. Під гендерною рівністю визнається рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства [47, ст.1].

Стаття 3 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» визначає основні напрями державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Державна політика щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків спрямована на:

- утвердження гендерної рівності;
- недопущення дискримінації за ознакою статі;

- застосування позитивних дій;
- запобігання та протидія насильству за ознакою статі, у тому числі всім проявам насильства стосовно жінок;
- забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень;
- забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків;
- підтримку сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства;
- виховання і пропаганду серед населення України культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері;
- захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі [47, ст. 3].

Указ Президента «Про Національну стратегію у сфері прав людини» від 24 березня 2021 року № 119 метою Стратегії визначає забезпечення пріоритетності прав і свобод людини як визначального чинника у процесі формування та реалізації державної політики, здійснення повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, ведення господарської діяльності [48].

Серед стратегічних напрямів, відповідно до предмету даного дослідження слід зазначити:

- забезпечення права на життя;
- запобігання та протидія катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню;
- забезпечення права на свободу та особисту недоторканність;
- забезпечення права на справедливий суд;
- забезпечення свободи думки і слова, вираження поглядів і переконань, доступу до інформації;
- забезпечення права на приватність;
- забезпечення свободи мирних зібрань та об'єднань, права на участь в управлінні державними справами;
- запобігання та протидія дискримінації;
- забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- запобігання та протидія насильству за ознакою статі, експлуатації, торгівлі людьми;
- запобігання та протидія домашньому насильству;
- забезпечення прав корінних народів і національних меншин;
- забезпечення права на працю та соціальний захист;
- забезпечення права людини на охорону здоров'я;

- забезпечення екологічних прав;
- забезпечення дотримання прав людини в процесі ведення господарської діяльності;
- забезпечення права на освіту;
- забезпечення прав дитини;
- забезпечення прав іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, а також біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту;
- забезпечення прав ветеранів війни, зокрема осіб, які брали або беруть участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях;
- забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб;
- забезпечення та захист прав осіб, які проживають на тимчасово окупованій території України;
- забезпечення та захист прав осіб, які проживають в населених пунктах у безпосередній близькості до лінії розмежування;
- звільнення осіб, які були позбавлені свободи внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, тимчасової окупації частини території України, та відновлення прав таких осіб;
- забезпечення прав осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та членів їх сімей;
- подолання негативних наслідків збройного конфлікту, спричиненого збройною агресією Російської Федерації;
- підвищення рівня обізнаності у сфері прав людини, тощо [48].

Реалізація стратегічних напрямків забезпечується обізнаністю населення щодо прав людини, механізмів їх реалізації та захисту; у суспільстві сформовано культуру поваги до прав і свобод людини. Це ставить завдання перед підрозділами ЮП, в рамках правоосвітньої роботи, доводити інформацію про права, обов'язки та відповідальність людини (зокрема і дитини – прим. автора), навички та мотивації захисту прав, протидії домашньому та гендерно-обумовленому насильству.

Отже, підводячи підсумок зазначаємо, що нами на підставі теоретичного аналізу нормативно-правового забезпечення правоохоронної функції визначені повноваження ЮП щодо протидії домашньому та гендерно-обумовленому насильству.

10. ПОВНОВАЖЕННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ДІЗНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

До основних повноважень підрозділів ЮП відноситься здійснення у межах компетенції досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання [13]. Зазначаємо, що загальний порядок досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання визначається нормами діючого Кримінального процесуального кодексу України [35]. Відповідно до положень КПК України дізнавач є службовою особою підрозділу дізнання органу Національної поліції і уповноважений в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.

Кримінальний кодекс України під кримінальним проступком визнає передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [10, ст. 12 ч. 2]. Отже, приходимо до висновку, що підрозділи ювенальної превенції здійснюють досудового розслідування кримінальних проступків, вчинених дітьми у формі дізнання.

Стаття 40-1 КПК України визначає повноваження дізнавача. Так, дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого. Дізнавач несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення дізнання [35, ст. 40-1].

Дізнавач уповноважений:

- 1) починати дізнання за наявності підстав, передбачених цим Кодексом;
- 2) проводити огляд місця події, обшук затриманої особи, опитувати осіб, вилучати знаряддя і засоби вчинення правопорушення, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку або виявлені під час затримання, а також проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, установлених КПК України;
- 3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, установлених КПК України, відповідним оперативним підрозділам;

4) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій;

5) повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;

6) за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження;

7) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених статтею 284 КПК України;

8) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК України [35].

Дізнавач зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі. Також слід зазначити, що дізнавач, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК України, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення дізнавача.

Дізнання кримінальних проступків, вчинених дітьми здійснюється відповідно до загальних засад кримінального провадження, до яких відносяться:

- 1) верховенство права;
- 2) законність;
- 3) рівність перед законом і судом;
- 4) повага до людської гідності;
- 5) забезпечення права на свободу та особисту недоторканність;
- 6) недоторканність житла чи іншого володіння особи;
- 7) таємниця спілкування;
- 8) невтручання у приватне життя;
- 9) недоторканність права власності;
- 10) презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини;

- 11) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї;
- 12) заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення;
- 13) забезпечення права на захист;
- 14) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень;
- 15) змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- 16) безпосередність дослідження показань, речей і документів;
- 17) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності;
- 18) публічність;
- 19) диспозитивність;
- 20) гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами;
- 21) розумність строків;
- 22) мова, якою здійснюється кримінальне провадження [35].

Главою 25 КПК України визначені особливості досудового розслідування кримінальних проступків. Так, відповідно до положень статті 300 КПК України для досудового розслідування кримінальних проступків дозволяється виконувати всі слідчі (розшукові) дії, передбачені КПК України, та негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені частиною другою статті 264 та статтею 268 КПК України, а також відбирати пояснення для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку, проводити медичне освідування, отримувати висновок спеціаліста, що має відповідати вимогам до висновку експерта, знімати показання технічних приладів і технічних засобів у провадженнях щодо вчинення кримінальних проступків, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, вилучати знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей, до внесення відомостей про кримінальний проступок до Єдиного реєстру досудових розслідувань [35, ст. 300]. Зазначаємо, що під час планування та проведення слідчих (розшукових) дій з дітьми слід враховувати вік дитини.

Зокрема слід визначити, яка дитина вчинила кримінальний проступок досягнула чи не досягнула вік притягнення до кримінальної відповідальності, тощо.

Під час проведення слідчих (розшукових) дій з дитиною необхідно забезпечити участь законного представника дитини. Зокрема у статті 44 КПК України зазначено, що якщо підозрюваним, обвинуваченим є неповнолітня особа то до участі у процесуальній дії разом з ним залучається його законний представник. У статті 59 КПК України зазначено, якщо потерпілим є неповнолітня особа, до участі в процесуальній дії разом з нею також залучається її законний представник [35].

Як законні представники можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності - опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітня особа. Про залучення законного представника слідчий (дознавач, прим. - автора), прокурор виносить постанову, а слідчий суддя, суд - постановляє ухвалу, копія якої вручається законному представнику. Своє чергою, у КПК України визначено, що якщо дії чи інтереси законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє, за рішенням слідчого (дознавача, прим - автора), прокурора, слідчого судді, суду такий законний представник замінюється іншим з числа осіб, зазначених у частині другій статті 44 КПК України [35]. Безпосередньо законний представник користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинуваченим і не може бути доручена представнику.

Відповідно до положень статті 52 КПК України є обов'язкова участь захисника у кримінальному провадженні щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років. Така участь необхідна з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою. Тобто з метою забезпечення законності та права на захист, при проведенні слідчих (розшукових) дій з дитиною, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення є обов'язкова участь захисника.

Здійснюючи досудове розслідування кримінальних проступків поліцейський підрозділу ЮП визначає обставини, які підлягають доказуванню.

Дані обставини визначені статтею 91 КПК України. Отже, доказуванню в кримінальному провадженні підлягають наступні обставини:

1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

б) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру [35, ст. 91].

Процесуально доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. Дізнавач здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України.

Процесуальні дії, які здійснює дізнавач під час кримінального провадження можуть фіксуватися:

1) у протоколі;

2) на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії.

Слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. А підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети [35].

Слід зазначити, що стаття 226 КПК України визначає особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи. Зокрема, допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності - лікаря. Окрім того, допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом - понад дві години на день [35, ст. 226]. Своєю чергою, особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання. До початку допиту дитини законному представнику, педагогу або психологу, а за необхідності - лікарю, роз'яснюється їхній обов'язок бути присутніми при допиті, а також право заперечувати проти запитань та ставити запитання. Стаття 227 КПК України регламентує участь законного представника, педагога, психолога або лікаря у слідчих (розшукових) діях за участю малолітньої або неповнолітньої особи. Тобто визначено, що при проведенні слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи забезпечується участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідності - лікаря. До початку слідчої (розшукової) дії законному представнику, педагогу, психологу або лікарю роз'яснюється їхнє право за дозволом ставити уточнюючі запитання малолітній або неповнолітній особі. У виняткових випадках, коли участь законного представника може завдати шкоди інтересам малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого, слідчий, прокурор за клопотанням малолітнього або неповнолітнього чи з власної ініціативи має право обмежити участь законного представника у виконанні окремих слідчих (розшукових) дій або усунути його від участі у кримінальному провадженні та залучити замість нього іншого законного представника [35, ст. 227].

Отже, підводячи підсумок зазначаємо, що нами відповідно до норм КПК України визначені повноваження ювенальної превенції щодо здійснення дізнання кримінальних проступків.

11. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Під час роботи з дітьми на території обслуговування працівники ЮП проводять профілактичні заходи з неповнолітніми, які вчинили діяння, за які передбачена кримінальна відповідальність. Розділ XV Кримінального кодексу України (КК України) визначає особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх [10]. Теоретичний аналіз кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх надає можливість визначити відповідну категорію дітей, яка ставиться на профілактичний облік ювенальною превенцією.

Отже, відповідно до положень статті 97 КК України, неповнолітня особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, може бути звільнена від кримінальної відповідальності, якщо її виправлення можливе без застосування покарання. У цих випадках суд застосовує до неповнолітньої особи примусові заходи виховного характеру, передбачені частиною другою статті 105 КК України. Зазначаємо, що примусові заходи виховного характеру, передбачені частиною другою статті 105 КК України, суд застосовує і до дитини, яка до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України [10, ст. 105].

Статтею 98 КК України визначені види покарання неповнолітніх, які застосовуються судом, зокрема:

- штраф;
- громадські роботи;
- виправні роботи;
- арешт;
- позбавлення волі на певний строк.

Окрім зазначених видів покарання до неповнолітніх можуть бути застосовані додаткові покарання у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [10, ст. 98].

Штраф застосовується лише до неповнолітніх, що мають самостійний доход, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення. Громадські роботи можуть бути призначені неповнолітній особі у віці від 16 до 18 років на строк від тридцяти до ста двадцяти годин і полягають у виконанні неповнолітнім робіт у вільний від навчання чи основної роботи час. Виправні роботи можуть бути призначені неповнолітній особі в віці від 16 до 18 років за місцем роботи на строк від двох місяців до одного року. Арешт полягає у триманні неповнолітньої особи, яка на момент постановлення вироку досягла шістнадцяти років, в умовах ізоляції в спеціально пристосованих установах на строк від п'ятнадцяти до сорока п'яти діб [10].

Покарання у виді позбавлення волі особам, які не досягли до вчинення злочину вісімнадцятирічного віку, може бути призначене на строк від шести місяців до десяти років, крім випадків, передбачених пунктом 5 частини третьої статті 102 КК України (за особливо тяжкий злочин – прим. автора). Неповнолітні, засуджені до покарання у виді позбавлення волі, відбувають його у спеціальних виховних установах.

Отже, покарання у виді позбавлення волі призначається неповнолітній особі:

- за нетяжкий злочин - на строк не більше чотирьох років;
- за тяжкий злочин - на строк не більше семи років;
- за особливо тяжкий злочин - на строк не більше десяти років;
- за особливо тяжкий злочин, поєднаний з умисним позбавленням життя людини, - на строк до п'ятнадцяти років [10, ст. 102].

Суд, призначаючи покарання неповнолітній особі повинен враховувати умови її життя та виховання, вплив дорослих, рівень розвитку та інші особливості. Остаточне покарання неповнолітній особі за сукупністю кримінальних правопорушень або вироків у виді позбавлення волі не може перевищувати п'ятнадцяти років [10, ст. 103].

Відповідно до положень статті 75 КК України суд, враховуючи тяжкість кримінального правопорушення, особу винного та інші обставини справи, може дійти висновку про можливість виправлення неповнолітнього засудженого без відбування покарання. У таких випадках суд може прийняти рішення про звільнення неповнолітньої особи від відбування покарання з випробуванням.

У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням суд покладає на засудженого неповнолітнього такі обов'язки:

1) періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації;

2) повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання [10, ст. 76].

Звільнення неповнолітньої особи від відбування покарання з випробуванням застосовується відповідно до вимог статей 75-78 КК України, з урахуванням положень, передбачених статтею 104 КК України. Отже, звільнення від відбування покарання з випробуванням може бути застосоване до неповнолітньої особи лише у разі його засудження до арешту або позбавлення волі. Испитовий строк установлюється судом тривалістю від одного до двох років [10, ст. 104].

Окрім того, неповнолітня особа, яка вчинила кримінальний проступок або нетяжкий злочин, може бути звільнена судом від покарання, якщо буде визнано, що внаслідок щирого розкаяння та подальшої бездоганної поведінки вона на момент постановлення вироку не потребує застосування покарання. Відповідно до положень статті 105 КК України суд застосовує до неповнолітньої особи наступні примусові заходи виховного характеру:

- застереження;

- обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього;

- передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання;

- покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків;

- направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років. Умови перебування в цих установах неповнолітніх та порядок їх залишення визначаються законом [10, ст. 105].

Зазначаємо, що тривалість заходів виховного характеру, передбачених у ст. 105 КК України, встановлюється судом, який їх призначає.

Окрім, застосування примусових заходів виховного характеру, неповнолітня особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності та відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності. Відповідно до положень статті 106 КК України щодо неповнолітніх осіб встановлюються такі строки давності:

- 1) два роки - у разі вчинення кримінального проступку;
- 2) п'ять років - у разі вчинення нетяжкого злочину;
- 3) сім років - у разі вчинення тяжкого злочину;
- 4) десять років - у разі вчинення особливо тяжкого злочину.

Щодо осіб, зазначених у частині першій статті 106 КК України, встановлюються такі строки виконання обвинувального вироку:

1) два роки - у разі засудження до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, а також при засудженні до покарання за кримінальний проступок;

2) п'ять років - у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі за нетяжкий злочин, а також при засудженні до покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років за тяжкий злочин;

3) сім років - у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкий злочин;

4) десять років - у разі засудження до покарання у виді позбавлення волі за особливо тяжкий злочин [10, ст. 106].

На підставі вимог, передбачених статтею 107 КК України до неповнолітніх осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі за кримінальне правопорушення може бути застосоване умовно-дострокове звільнення від відбування покарання незалежно від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення. Безпосередньо умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване, якщо засуджена неповнолітня особа сумлінною поведінкою та ставленням до праці та навчання довела своє виправлення.

Отже, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване до засуджених за кримінальне правопорушення, вчинене у віці до вісімнадцяти років, після фактичного відбуття:

1) не менше третини призначеного строку покарання у виді позбавлення волі за нетяжкий злочин і за необережний тяжкий злочин;

2) не менше половини строку покарання у виді позбавлення волі, призначеного судом за умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі за умисне кримінальне правопорушення і до погашення або зняття судимості знову вчинила у віці до вісімнадцяти років нове умисне кримінальне правопорушення, за яке вона засуджена до позбавлення волі;

3) не менше двох третин строку покарання у виді позбавлення волі, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також, якщо особа раніше відбувала покарання у виді позбавлення волі і була умовно-достроково звільнена від відбування покарання, але до закінчення невідбутої частини покарання та до досягнення вісімнадцятирічного віку знову вчинила умисне кримінальне правопорушення, за яке вона засуджена до позбавлення волі [10, ст. 107].

Підводячи підсумок з особливостей кримінальної відповідальності неповнолітніх зазначаємо, що відповідно до положень Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, яка затверджена наказом МВС України 19.12.2017 № 1044, нами попередньо були визначені підстави взяття на профілактичний облік підлягає дитини. Так, профілактичному обліку в підрозділах ювенальної превенції підлягає неповнолітня особа, яка:

- засуджена до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі;
- звільнена за рішенням суду від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру без поміщення до школи або професійного училища соціальної реабілітації для дітей, які потребують особливих умов виховання;
- звільнена зі спеціальної виховної установи.

Саме тому приходимо до висновку, що знання особливостей кримінальної відповідальності неповнолітніх осіб надає можливість ювенальній превенції своєчасно встановити та поставити відповідні категорії дітей на профілактичний облік, застосувати до них комплекс правоосвітніх та виховних заходів з метою усунення чинників криміналізації поведінки та запобігти вчинення даними категоріями дітей повторно кримінальних правопорушень.

12. ПІДСТАВИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДОРОСЛИХ ОСІБ ЗА ВТЯГНЕННЯ ДІТЕЙ У ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

У період становлення українського суспільства, формування особистості дитини відбувається під впливом батьків та дорослих осіб, які її оточують. Водночас, в Україні в умовах сьогодення утворився прошарок населення, який зняв з себе відповідальність за виховання дітей. Це, передусім, недбайливі батьки та особи, які їх замінюють, а також інші дорослі, що негативно впливають на дітей.

Таке негативне ставлення дорослих і асоціальне середовище призводять до формування у дитини злочинних намірів, реалізованих у злочинній діяльності. Доволі гострою та актуальною слід вважати проблему схиляння та втягнення дорослими особами неповнолітніх у вчинення кримінальних правопорушень, до заняття проституцією, жебрацтвом, уживання спиртних напоїв та наркотичних речовин.

Пленум Верховного Суду України своєю Постановою від 27.02.2004 р. за № 2 «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» дає визначення втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність [49]. Утягнення неповнолітнього в злочинну чи іншу антигромадську діяльність слід розуміти як певні дії дорослої особи, вчинені з будь-яких мотивів і пов'язані з безпосереднім впливом на неповнолітнього з метою викликати у нього рішучість взяти участь в одному чи декількох злочинах або займатись іншою антигромадською діяльністю. Втягнення завжди передбачає наявність причинового зв'язку між діями дорослої особи і виникненням у неповнолітнього бажання вчинити протиправні дії [49].

Втягнення в пияцтво слід розуміти як умисне схиляння неповнолітнього в будь-який спосіб до систематичного вживання спиртних напоїв, збудження у нього такого бажання (спільне вживання спиртних напоїв, умовляння їх вжити, пригощання ними, дарування, розрахування ними за виконану неповнолітнім роботу тощо).

Факт, що неповнолітній, попри такі дії, не вживав спиртних напоїв, так само як і ступінь його сп'яніння, на кваліфікацію дій винної особи не впливають. Поодиноким випадком доведення неповнолітнього до стану сп'яніння тягне адміністративну відповідальність за ст. 180 КУпАП [9].

Втягнення у заняття жебрацтвом - це умисне схиляння неповнолітнього в будь-який спосіб до систематичного випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб неповнолітнім як самотійно, так і спільно з дорослими особами [49].

Втягненням у заняття азартними іграми слід вважати умисне схиляння неповнолітнього в будь-який спосіб до систематичної гри на гроші чи інші матеріальні цінності, коли виграш залежить від випадковості (у карти, рулетку, «наперсток» та ін.) [49]. Не належать до азартних ігор матеріальні та іншого виду лотереї.

Вживання спиртних напоїв, заняття жебрацтвом або азартними іграми визнаються систематичними, якщо є вчинюваними не менше трьох разів упродовж нетривалого часу.

Аналізуючи думки різних науковців, практичний досвід правоохоронної роботи серед дітей, автор виробив власне трактування понять «втягнення дітей у злочинну діяльність», «втягнення дітей у антигромадську діяльність» та «дорослий підбурювач».

Втягнення дітей у злочинну діяльність – багатократний чи одиничний вплив дорослої особи, що є умисною дією, на особу, яка не досягла 18-тирічного віку, тобто дитину, з метою:

- вироблення у дитини бажання вчинити будь-яке кримінальне правопорушення;
- нейтралізації заходів щодо правового виховання на дитину;
- безпосереднє вчинення дитиною кримінального правопорушення;
- появи і вироблення у дитини кримінального досвіду.

Втягнення дітей у антигромадську діяльність – це багатократний вплив дорослої особи, що є умисною дією, на особу, яка не досягла 18-тирічного віку, з метою спричинення шкоди інтелектуальному й фізичному розвитку дітей, деформації в їхній свідомості моральних цінностей. Такий вплив спрямований на:

- вироблення у дитини бажання займатися антигромадською діяльністю – жебрацтвом, бродяжництвом, азартними іграми, проституцією та ін.;
- спонукати дитину до вживання спиртних напоїв, наркотичних речовин, допінгу тощо;
- вироблення у дитини психологічної установки на неповагу до прийнятих у суспільстві норм моралі та законів.

Дорослий підбурювач – це будь-яка доросла особа, котра застосовує різні способи і прийоми впливу на особу, яка не досягла повноліття (дитину), з метою підбурення її до вчинення кримінального правопорушення (кримінальних правопорушень), або ж до ведення антигромадської діяльності.

Статтею 304 КК України передбачені підстави кримінальної відповідальності за втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми. Кваліфікуючими ознаками даного кримінального правопорушення є вчинення означених дій: щодо малолітньої особи або батьком, матір'ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи піклувальником, або особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про нього

Суб'єкт втягнення дітей тобто неповнолітніх і малолітніх осіб у протиправну діяльність законодавством України визначений як елемент складу кримінального правопорушення, що передбачає існування сукупності суворо визначених законом ознак, у випадку наявності яких особа може нести кримінальну відповідальність за свої діяння. Суб'єктом цього злочину є особа, яка до моменту вчинення злочину досягла повноліття. Однак практика свідчить, що нерідко дітей в антигромадський спосіб життя втягують їхні старші друзі, яким ще не виповнилося 18-ти років. Але, притягти до відповідальності неповнолітню особу віком 16-ти чи 17-ти років за такі дії щодо дітей віком до 16-ти років неможливо, хоча при цьому, крім віку притягнення до відповідальності, вбачаються всі ознаки злочину.

Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» від 27 лютого 2004 р. за № 2 роз'яснено, що втягнення неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність слід розуміти як певні дії дорослої особи, вчинені з будь-яких мотивів і пов'язані з безпосереднім впливом на неповнолітнього, щоб викликати у нього рішучість взяти участь в одному чи кількох злочинах або займатись іншою

антигромадською діяльністю. Втягнення завжди передбачає наявність причинового зв'язку між діями дорослої особи і виникненням у дитини бажання вчинити протиправні дії. Такого наслідку можна досягати застосуванням всіх видів фізичного насильства (йдеться про заподіяння тілесних ушкоджень, мордування, катування тощо) і психічного впливу (це погроза застосувати насильство, завдати матеріальних збитків, зганьбити в очах однолітків і товаришів, позбавити щоденного спілкування, переконання, залякування, обман, шантаж, підкуп, розпалювання почуття помсти, заздрості або інших низьких почуттів; давання порад про місце і способи вчинення злочину або приховання його слідів; обіцянка приховати сліди злочину, забезпечити грошима, подарунками, розвагами тощо) [49, п. 5].

Відповідно до норм Кримінального кодексу України, з об'єктивної сторони підбурювач схиляє іншого співучасника до вчинення кримінального правопорушення і ставить свої дії у причиневий зв'язок із тим кримінальним правопорушенням, що буде вчинений виконавцем [10]. Підбурювання можливе лише відносно вчинення конкретного кримінального правопорушення: вбивства, крадіжки, грабежу, завдання тілесних ушкоджень та інших кримінальних правопорушень за конкретних об'єктивних обставин хоча б у їх родових рисах.

Підбурювання - це завжди активні дії, які впливають на інших співучасників і за допомогою яких підбурювач породжує у них (найчастіше у виконавця) рішучість і бажання вчинити кримінальне правопорушення. Кримінально-правовими нормами визначено, що підбурювач породжує в інших співучасників умисел щодо вчинення конкретного кримінального правопорушення. Причому підбурюванню притаманне те, що ці дії не пригнічують волю підбурюваного (в разі погроз насильством чи фізичного насильства) і не фальсифікують її (у випадку спонукання до злочину шляхом омани). Остаточне рішення відносно вчинення кримінального правопорушення, належить особі, яку підбурюють. Але бажання (умисел) вчинити його породжує саме підбурювач.

Підбурювання з об'єктивної сторони виявляється у словесних (вербальних) діях, в усній чи письмовій формі, у конклюдентних діях - жестах, міміці, пантомімі. За змістом ці дії повинні мати об'єктивну спрямованість на вчинення іншим співучасником (виконавцем, пособником) певного злочину [10, ст. 27].

Підбурювач із суб'єктивної сторони діє з прямим умислом. Також, він прагне вчинення виконавцем певного кримінального правопорушення. Він усвідомлює, що викликає у виконавця (іншого співучасника) рішучість щодо вчинення кримінального правопорушення. Від дій підбурювача у виконавця виникає умисел відносно вчинення кримінального правопорушення. Між діями підбурювача і наслідками дій виконавця завжди повинен прослідковуватися причинний зв'язок. Слід вказати, що динаміка вчинюваних досліджуваних кримінальних правопорушень, має свої особливості у залежності до кількості вчинених злочинів неповнолітніми та кількості вчинених неповнолітніми кримінальних правопорушень у групі.

Аналізуючи дії підбурювача, необхідно зупинитися на формах підбурювання, якими, згідно з частиною 4 статті 27 КК є: умовляння, підкуп, погроза, примус, інше схилення співучасника до вчинення кримінального правопорушення [10, ст. 27]. Знання способів утягнення неповнолітніх у протиправну діяльність та маскування злочинної діяльності дорослих підбурювачів надає можливості своєчасно їх виявити та розпізнати. Саме тому, слід визначити способи втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність.

Умовляння - це прохання (переконання) особи, котра не досягла вісімнадцятирічного віку, щодо необхідності вчинення кримінального правопорушення. Ці дії можуть мати систематичний характер або бути одноразовими.

Підкуп - це схилення особи, котра не досягла вісімнадцятирічного віку, до вчинення кримінального правопорушення шляхом обіцянки надання їй матеріальної чи іншої майнової вигоди в разі вчинення кримінального правопорушення (надання грошей, майна, житла, передача чи збереження прав на майно, звільнення від майнових зобов'язань тощо).

Погроза - це схилення особи, котра не досягла вісімнадцятирічного віку, до вчинення кримінального правопорушення шляхом залякування її заповіданням фізичної шкоди їй особисто чи близькій їй особі (вбивство, тілесні ушкодження, згвалтування), знищення, пошкодження майна чи вчинення інших протиправних дій, які визнаються кримінальним правопорушенням.

Примус - це домагання іншої особи вчинити кримінальне правопорушення особою, котра перебуває у службовій чи матеріальній залежності від підбурювача, - наприклад, примушування неповнолітніх до участі у створенні виробів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру (ч. 4 ст. 301 КК України).

Схилення до злочину іншим чином - це вчинення інших, окрім зазначених вище, дій, за допомогою яких особа схиляє співучасника до вчинення злочину.

У КК України різні спеціальні норми містять синоніми, які свідчать про різні способи впливу підбурювачів на іншу особу, в тому числі і на дітей. Також слід зазначити, що законодавець низкою статей КК України схилення до певних дій визначає як окремі склади злочину, наприклад: ч. 2 ст. 315 КК України - Схилення неповнолітньої особи до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; ст. 324 КК України - Схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів. Різновидом схилення є спонукання, яке також набуло своє відображення в КК України: наприклад, ст. 323 КК України – Спонукання неповнолітніх до застосування допінгу [10].

Вдосконалюючи Кримінальний кодекс, український законодавець запропонував, різновиди схилення – «вербування», що відображено в ст. 149 КК України – Торгівля людьми, ст. 258-4 КК України – Сприяння вчиненню терористичного акту та у ст. 447 КК України – Найманство; «використання» – ст. 150-1 КК України - Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, «експлуатація» - ст. 150 КК України – Експлуатація дітей, тощо [10].

З рештою, з-поміж зазначених різновидів схилення слід виокремити втягнення особи у вчинення злочину, наприклад: ст. 258-1 КК України – Втягнення у вчинення терористичного акту; ст. 303 КК України – Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією; ст. 304 КК України – Втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність тощо «Додаток Д».

Слід визнати, що основною ознакою всіх цих дій є те, що підбурювач (доросла особа) породжує у виконавця чи іншого співучасника (неповнолітньої особи) умисел на протиправну діяльність. Також, у кримінальному законі визначено, що ступінь впливу підбурювача на співучасника не має значення. Головне те, що він повинен породжувати в нього умисел відносно вчинення кримінального правопорушення [10, ст. 27]. Тобто, якщо підбурювач, схиляючи неповнолітнього до вчинення кримінального правопорушення, вчинить інше кримінальне правопорушення, наприклад крадіжку (ст. 185 КК України), все скоєне кваліфікуватиметься за сукупністю злочинів – ст. 185 та ст. 304 КК України.

Окрім того, автор, аналізуючи кримінальне законодавство дійшов висновку, що кримінальні правопорушення, вчинювані стосовно неповнолітніх, мають різні родові об'єкти, але їх можна об'єднати за безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення – таким є нормальний моральний розвиток особи дитини. Відповідно до норм Кримінального кодексу України, різні злочинні посягання на дитину постають кваліфікованими чи особливо кваліфікованими ознаками складу злочинів – наприклад, ч. 2, ч. 3 ст. 149 КК України – Торгівля людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання неповнолітнього, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію [10, ст. 149].

Після аналізу дій підбурювача з об'єктивної та суб'єктивної сторони необхідно визначити суспільну небезпечність дій підбурювача. Суспільна небезпечність такого діяння полягає в тому, що підбурювач викликає у виконавця або в інших співучасників бажання й рішучість учинити кримінальне правопорушення – кримінальний проступок чи злочин, тобто викликає (породжує) у співучасників умисел щодо вчинення кримінального правопорушення. Суспільна небезпечність «підбурення» дитини до вчинення кримінального проступку чи злочину полягає в тому, що дії підбурювача посягають на основні принципи суспільної моральності у сфері належного інтелектуального, морального та фізичного розвитку і виховання дітей. Такі дії дорослих згубно впливають на молоде покоління, спричиняють шкоду інтелектуальному і фізичному формуванню свідомості дітей, деформують в їхній свідомості моральні цінності. Своєю чергою, аморальні погляди і навички істотно впливають на рівень злочинності в середовищі дітей, молоді. Тому Кримінальним кодексом України передбачена відповідальність за підбурення особи, яка не досягла повноліття, у протиправну діяльність, стаття 304 КК України - «Втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність» [10].

Практичний досвід правоохоронної роботи серед дітей надав можливість автору дійти висновку, що з позиції соціально-психологічної характеристики обставин учинення зазначеного кримінального правопорушення на шлях підбурювання дітей до протиправної діяльності у більшості випадків стають дорослі особи:

– які в дитячому віці перебували на профілактичному обліку в поліції (міліції – до листопада 2015, прим. автора) і по досягненню повноліття були зняті з обліку, але продовжують підтримувати стосунки з дітьми різних вікових категорій, займаючись організацією протиправної діяльності своїх молодших товаришів;

– раніше судимі, передусім ті, що відбули покарання в місцях позбавлення волі;

– батьки, які не займаються вихованням дітей, зловживають спиртними напоями, вживають наркотики, вчиняють домашнє насильство, інші правопорушення в тому числі і кримінальні. Такі батьки особистим прикладом спонукають дітей до ведення безпритульного способу життя, заняття жебрацтвом та вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень;

– котрі надають своє житло дітям для вживання алкогольних напоїв, наркотичних речовин, заняття азартними іграми, проституцією. Ці дорослі особи можуть скуповувати та перепродувати крадене майно, спонукати дітей до вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень;

– які розповсюджують у середовищі дітей та молоді вироби, що пропагують порнографію, сексуальну розпусту та жорстокість, або використовують дітей для створення виробів, які пропагують порнографію, сексуальну розпусту, насильство та жорстокість;

– які під приводом працевлаштування, поліпшення фінансового стану втягують дітей і молодь в експлуатацію і торгівлю людьми.

Також необхідно враховувати кримінальний досвід осіб 16-17-тирічного віку, які залучають інших неповнолітніх чи малолітніх для вчинення кримінальних проступків чи злочинів у складі групи.

Отже, загальні підстави притягнення до кримінальної відповідальності підбурювачів дітей до протиправної діяльності окреслені статтею 304 КК України: для дорослих – за втягнення неповнолітніх і малолітніх осіб у протиправну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми. Водночас не передбачено кримінальної відповідальності за втягнення неповнолітніх і малолітніх осіб у бродяжництво.

Окрім вищезазначеного законодавець передбачив підстави кримінальної відповідальності дорослих осіб у сфері моральних засад суспільства в частині поширення інформації:

- збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, – ч. 2 статті 300 КК України;
- примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію - ч. 3 статті 300 КК України;
- збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру – ч. 2 статті 301 КК України;
- примушування неповнолітньої особи до участі у створенні дитячої порнографії – ч. 3 статті 301-1 КК України;
- примушування малолітньої особи до участі у створенні дитячої порнографії – ч. 4 статті 301-1 КК України;
- проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи – стаття 301-2 КК України;
- створення або утримання місць розпусти, а також звідництво для розпусти, вчинені із залученням неповнолітнього – ч. 3 ст. 302 КК України;
- створення або утримання місць розпусти, а також звідництво для розпусти, вчинені із залученням малолітньої особи – ч. 4 ст. 302 КК України [10].

Кримінальним кодексом України визначено відповідальність за втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану цієї особи, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, або сутенерство, вчинені щодо неповнолітнього (ч. 3 ст. 303 КК України), а також вчинені щодо малолітнього (ч. 4 ст. 303 КК України) [10].

Відповідно до норм діючого КК України відповідальність за втягнення малолітнього чи неповнолітнього в заняття проституцією чи примушування їх до заняття проституцією (ст. 303 КК України) настає незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням обману, шантажу, уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності.

Також загрозу для дітей становить діяльність дорослих із втягнення дітей у кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення.

Підстави кримінальної відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів із залученням неповнолітньої особи передбачено ч. 2 статті 307 КК України, або вчинені із залученням малолітнього або щодо малолітнього - ч. 3 статті 307 КК України [10]. За незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту, вчинене із залученням неповнолітнього передбачена відповідальність ч. 3 статті 309 КК України.

За незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, вчинене щодо неповнолітнього передбачена кримінальна відповідальність ч. 3 статті 314 КК України. За схилення неповнолітньої особи до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів – ч. 2 статті 315 КК України.

За організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також надання приміщення з цією метою, вчинені із залученням неповнолітнього передбачена кримінальна відповідальність ч. 2 статті 317 КК України. А за спонукання неповнолітніх до застосування допінгу – статтею 323 КК України. Кваліфікуючою ознакою спонукання неповнолітніх до застосування допінгу є вчинення даного кримінального правопорушення батьком, матір'ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи піклувальником або особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про нього, його тренером, або повторно, або особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 314, 315, 317, 324 КК України, а також якщо вони заподіяли істотну шкоду здоров'ю потерпілого або інші тяжкі наслідки. За схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, кримінальна відповідальність передбачена ст. 324 КК України [10].

Теоретичне зіставлення статті 304 з іншими статтями КК України, якими регламентовано притягнення до кримінальної відповідальності за втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, свідчить, що загальна норма ширша за обсягом, тобто охоплює більше коло діянь, а ніж спеціальна, але остання містить більше ознак, за рахунок яких її виділено в окрему норму із загальної внаслідок уведення та виділення кваліфікуючих (обтяжливих) або привілейованих (пом'якшувальних) обставин.

Це стосується і судової практики щодо втягнення дітей у протиправну діяльність. Тому в разі виявлення інформації про вчинення злочинів дорослими підбурювачами необхідно встановити, який саме злочин було вчинено та якою нормою необхідно керуватися – загальною (тобто ст. 304) чи спеціальною - тобто якою саме зі статей КК України (ч. 3 ст. 300, ч. 3 ст. 301, ч. 3 ст. 302, ч. 3 ст. 303, ч. 3 ст.307, ч. 3 ст. 309, ч. 2 ст. 315, ч. 2 ст. 317 та статтями 323 і 324 тощо).

У разі вчинення злочину, передбаченого спеціальною нормою, кваліфікувати дії підбурювачів ще й за ст. 304 КК України не слід. Зазначена вимога підтверджується принципом неприпустимості подвійного притягнення до кримінальної відповідальності за одне і те ж саме злочинне діяння. Означений принцип отримав відображення в статті 61 Конституції України: «Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те ж саме правопорушення» [2, ст. 61].

Отже, підводячи зазначаємо, що нами, на підставі теоретичного аналізу нормативно-правового забезпечення визначені підстави кримінальної відповідальності дорослих осіб за втягнення дітей у протиправну діяльність.

13. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДІТЕЙ

Як інформує Міністерство освіти і науки України за даними міжнародного дослідницького проєкту ESPAD, у 2019 році лише 6,7% опитаних підлітків в Україні не користувались соціальними мережами. Майже 45% підлітків проводять у соціальних мережах до 3 годин на день, а ще приблизно 50% – 4 та більше годин [50].

Окрім того слід визнати, що сучасне суспільство характеризується розповсюдженням інформаційної продукції, в тому числі і забороненої, вільний обіг якої та відповідні злочинні дії негативно впливають на світосприйняття та моральні цінності, зокрема: грумінг, секстизм, тролінг [51, 52], булінг, смертельні квести серед дітей та молоді, дитяча порнографія в мережі Інтернет, сексуальна експлуатація тощо.

Вікові психологічні та фізіологічні особливості роблять дитину сприйнятливою до зовнішніх негативних впливів. Використання злочинцями інформаційно-комунікаційних технологій (далі - ІКТ) та мережі Інтернет призводить до порушення права дитини на особисте безпечне життя. Це ставить перед правоохоронцями завдання своєчасного звільнення інформаційного простору від навали сцен жахів, насильства, жорстокості, дитячої порнографії, розбещення, від того, що втручається в психіку та негативно впливає на підсвідомість людей. Саме тому питання забезпечення інформаційної безпеки дітей потребує постійної уваги підрозділів ювенальної превенції.

Розглядаючи питання інформаційної безпеки дитини слід зазначити наукові підходи до розуміння даного питання. Так, В.В. Шаблистий звертає увагу на загальне визначення інформаційної безпеки та зазначає три її види: інформаційна безпека особи, суспільства та держави [53, с. 180]. Людина як найвища соціальна цінність в державі повинна бути відправною точкою будь-якого виду суспільної діяльності - ця діяльність має забезпечувати, сприяти покращенню існування людини в Україні. Саме з цих позицій треба вести мову про інформаційну безпеку людини, а не інформаційну безпеку держави [53, с. 182].

Своєю чергою О.Л. Дзьобан, О.В. Соснін зазначили, що зростаючий вплив зовнішніх інформаційних і комунікаційних чинників на розвиток суспільно-політичних відносин в суспільстві вимагає термінового підвищення якості виконання державою інформаційно-комунікаційної функції, головною метою якої, безумовно, є виключення будь-якої можливості зловживань при визначенні прав і свобод людини в інформаційній сфері [54, с. 25]. Інформація, здійснюючи регулюючий вплив на поведінку людей через формування світоглядних установок, може спотворювати дійсні цілі, інтереси й потреби. Інформаційний вплив може бути деструктивним, шкідливим, негативно впливати на особистість і суспільство, на національні інтереси та національну безпеку. З'являється можливість маніпулювати людьми [54, с. 27].

В.М. Фуршев досліджував кіберпростір та інформаційний простір, кібербезпеку та інформаційну безпеку, їх сутність, визначення, відмінності тощо. Під «інформаційною безпекою» В.М. Фурашев розуміє стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого запобігається завдання шкоди через: негативний інформаційний вплив за допомогою, в першу чергу, несанкціонованого створення, розповсюдження,

використання свідомо спрямованої із визначеною метою неповної, невчасної, невірогідної та упередженої інформації; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване порушення режиму доступу до інформації з подальшим її розповсюдженням та використанням [55, с.168].

Є.Д. Скулиш визначив необхідність виокремлення інформаційно-психологічної безпеки особи із загальної проблематики інформаційної безпеки в самостійний напрям [56, с.174]. Своєю чергою В.А. Ліпкан, Ю.Є. Максименко, В.М. Желиховським питання інформаційної безпеки України розглядали щодо поняття права на інформацію, правового забезпечення реалізації права на інформацію тощо [57, с. 207]. В.М. Стешенко досліджував право дитини на інформацію та безпечний інформаційний простір. Ним було проведено аналіз закріплення права на інформацію в міжнародно-правових актах [58, с. 144], проведено огляд національних правових актів України про захист права на інформацію [58, с. 147], окреслено власне бачення змісту права дітей та підлітків на інформацію [58, с. 149] та надані рекомендації щодо забезпечення права дітей та підлітків на безпечний інформаційний простір [58, с. 156].

Проведений аналіз надає можливість зазначити, що інформаційна безпека особи стала предметом досліджень різних науковців. Тому приходимо до висновку, що парадигма інформаційної безпеки дітей має взаємозалежні елементи:

- по-перше це діяльність уповноважених підрозділів Національної поліції України щодо попередження та розкриття кримінальних правопорушень щодо дітей;

- по-друге об'єкт діяльності – дитина та її інформаційна безпека, що накладає відбиток на правову регламентацію діяльності уповноважених підрозділів поліції;

- по-третє безпосередній вплив на об'єкт мають соціальні інститути і в першу чергу сім'я, суспільство;

- по-четверте, дії злочинців щодо інформаційної безпеки мають латентний характер.

Для якісної профілактичної роботи щодо забезпечення інформаційної безпеки дитини рекомендуємо ознайомитися з наступними ресурсами, які розміщені на офіційному сайті Міністерства освіти та науки України [59]:

- Безпека дітей в інтернеті. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robotata-zahist-prav-ditini/bezpeka-ditej-v-interneti> [50];

- Пам'ятка для батьків: «Діти. інтернет. мобільний зв'язок». URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robotata-zahist-prav-ditini/bezpeka-ditej-v-interneti/pamyatka-dlya-batkiv-diti-internet-mobilnij-zvyazok> [60];

- Діти в інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі: посібник для батьків – К.: Видав. ТОВ «Видавничий Будинок Аванпос» - 47 с. URL: https://rescentre.org.ua/images/Uploads/Files/internet_safety_dl/children_internet.pdf [61];

- Виховання культури користувача Інтернету. Безпека у всевітній мережі: навчально-методичний посібник / А.Б. Кочарян, Н.І. Гущина. - Київ, 2011. – 100 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/19667245.pdf> [62];

- Безпека дітей в Інтернеті під час пандемії COVID-19. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/zakhist-ditey-onlayn-pid-chas-karantinu-mintsifraprezentovala-instruktsiyu-z-poradami-dlya-batkiv> [63];

- Посібник Ради Європи «Свобода вираження поглядів та Інтернет». URL: <https://rm.coe.int/168059936a?fbclid=IwAR0rfha7McMkk8UWtsPMggHdpcNdazmpYlKGpGE6zdoOUxLsuITRxc7u70> [64];

- Рекомендації Ради Європи для дітей і молодих людей віком до 18 років щодо поваги, захисту та здійснення прав дитини в цифровому середовищі «Дізнайся про свої права в цифровому середовищі». URL: <https://rm.coe.int/learn-about-your-rights-in-a-digital-environment-ukr/1680a052c2?fbclid=IwAR2UGBLFuoZQiclj-wq22Z7jcrEKfmOtSZDhdJg-lUUAiGYRxZetawTkAbU> [65];

- Попередження та протидія КІБЕРБУЛІНГУ в дитячому середовищі України. URL: https://cyber.bullyingstop.org.ua/storage/media-rchives/cyberbuling_preview_5-10.pdf?fbclid=IwAR2LzoPNfsaZrpI5fBJJwA5V9js-B-kT46VzY6mFk4LV_Qr9RLiz-CvYC5I [66].

Одночасно Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 9 січня 2007 року № 537-V однією з основних стратегічних цілей розвитку інформаційного суспільства в Україні визначено захист інформаційних прав громадян [67].

Своєю чергою слід зазначити актуальність запобігання сексуального насилля онлайн, яке на думку МОН України є одним з викликів, який стоїть перед батьками та педагогами. Діти можуть стикатись із сексуальним насилля в Інтернеті у формах секстингу, кібергрумінгу та сексторшену [50]:

- секстинг – це надсилання інтимних фото чи відео з використанням сучасних засобів зв'язку. Діти можуть надсилати такі матеріали як знайомим, так і не знайомим їм у реальному житті людям. Матеріали подібних переписок можуть бути оприлюднені, що часто призводить до кібербулінгу та цькування дитини у школі;

- кібергрумінг - це процес комунікації із дитиною в Інтернеті, під час якого злочинці налагоджують довірливі стосунки з дитиною з метою сексуального насильства над нею у реальному житті чи онлайн. Вони можуть змушувати дітей виконувати певні сексуальні дії перед камерою. Злочинці свідомо будують своє спілкування з дитиною так, аби викликати в неї теплі почуття та довіру, показати, що вона цінна та унікальна. Вони можуть прикидатися однолітками дитини, пропонувати роботу моделлю, дарувати подарунки тощо. Зазначаємо, що при вчиненні кібербулінгу можуть використовуватися різні цифрові пристрої, зокрема: мобільні телефони, ноутбуки, комп'ютери, планшети, через SMS, тексти та додатки, а також через соціальні мережі, форуми чи ігри, які люди можуть переглядати, брати участь або ділитися думками;

- сексторшен – налагодження довірливих стосунків із дитиною в Інтернеті з метою отримання приватних матеріалів, шантажування та вимагання додаткових матеріалів або грошей.

Під час роботи з дітьми, їх батьками (опікунами), педагогічною громадськістю слід акцентувати увагу на необхідності звернення до поліції у випадку якщо дитина стала жертвою секстингу, кібергрумінгу чи сексторшену, необхідно звернутися до поліції.

Загрозу для інформаційної безпеки дитини становить грумінг, тролінг, фішинг, смертельні квести. Під грумінгом (англ. grooming) слід розуміти входження в довіру до дитини з метою її схилення до будь-якого брутального поводження, в тому числі і в сексуальному плані. Показуючи своє співчуття, злочинці пропонують дитини перейти в більш відокремлене віртуальне місце спілкування, результатом чого стає пропозиція зустрічі в реальному світі для вступу з ними в інтимний зв'язок, шантажування та залякування [51]. Тролінг – глузування з дитини та провокацій щодо неї [51]. Фішинг – інтернет-шахрайство, метою якого є отримати доступ до логінів та паролів користувача [51]. Смертельні квести у соціальних мережах – доведення дитини до самогубства [51].

Зазначаємо, що Кримінальним кодексом України передбачені підстави притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень щодо дітей. Зокрема, торгівля людьми – стаття 149 КК України, зґвалтування неповнолітньої особи – ч.3 статті 152 КК України, зґвалтування особи, яка не досягла чотирнадцяти років – ч.4 статті 152 КК України, сексуальне насильство щодо неповнолітньої особи – ч.3 статті 153 КК України, сексуальне насильство щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років – ч.4 статті 153 КК України, примушування до вступу в статевий зв'язок – стаття 154 КК України, вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку – стаття 155 КК України, вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку тобто розбещення неповнолітніх, – ч. 1 статті 156 КК України, розбещення малолітніх – ч. 2 статті 156 [10]. Низка статей КК України передбачає підстави кримінальної відповідальності за злочини проти життя та здоров'я, зокрема за доведення до самогубства – стаття 120 КК України [10].

Окремої уваги потребує аналіз злочинів у сфері суспільної моралі, де кваліфікуючими ознаками є використання ІКТ. Під «суспільною мораллю» розуміємо систему етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість [21]. Відповідно до положень статті 2 Закону України «Про захист суспільної моралі» в Україні забороняється виробництво та розповсюдження будь-якої продукції порнографічного характеру та продукції, яка: пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу, зміну шляхом насильства конституційного ладу або територіальної цілісності України; пропагує фашизм та неофашизм; принижує або ображає націю чи особистість за національною ознакою; пропагує бузувірство, блюзнірство, неповагу до національних і релігійних святинь; принижує особистість, є проявом знуцання з приводу фізичних вад (каліцтва), з душевнохворих, літніх людей; пропагує невігластво, неповагу до батьків; пропагує наркоманію, токсикоманію, алкоголізм, тютюнопаління та інші шкідливі звички [21, ст. 2].

Правові засади захисту моральності у суспільстві складає Конституція України, Закон України «Про захист суспільної моралі», інші закони та нормативно-правові акти, загальновизнані норми і принципи міжнародного права й міжнародні договори України [21, ст. 3].

Для виявлення правопорушень у сфері суспільної моралі проводяться відповідні експертні дослідження. Правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності визначає Закон України «Про судову експертизу» [68]. Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 затверджені «Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень» [69] і «Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» [70]. Окремими нормативно-правовими актами визначені: «Критерії віднесення продукції до такої, що має порнографічний характер» [71], «Критерії оцінки видавничої продукції, що дозволена до розповсюдження на території України» [72], «Критерії віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції, що пропагує культ насильства та жорстокості» [73], «Рекомендації щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до інформаційної продукції, яка пропагує бузувірство та блюзнірство» [74] тощо.

Згідно із Законом України «Про інформацію» [41] кожен має право на вільне одержання, використання, поширення, зберігання та захист інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Також обіг інформаційної продукції регламентовано законами: «Про телекомунікацію», «Про кінематографію», «Про рекламу», «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм», «Про авторське право і суміжні права», «Про видавничу діяльність» «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних» тощо.

Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 9 січня 2007 року № 537-V [67] вперше визначив стратегічні напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні, що передбачав, зокрема, «створення умов для забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності». Положення даного Закону є чинними на даний період розвитку суспільства.

Особливої уваги потребує визначення підстав кримінальної відповідальності за вчинення кримінально-карних діянь відносно дітей з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій.

Так, онлайн зловмисники використовують соціальні мережі, електронну пошту, текстові повідомлення, чати в онлайн-іграх або інші веб-сайти для спілкування між користувачами. Саме тому ми погоджуємося з визначенням терміну «соціальні мережі», під якими А. Вінаков В. Гузій, Д. Девіс, В. Дубина, М. Каліжевський, О. Манжай, В. Марков, В. Носов, О. Соловйов розуміють різноманітні форми і, по суті засновані на мережних Інтернет-технологіях, включаючи електронні журнали та інтернет-форуми, веб-журнали, соціальні блоги, мікроблоги, вікі, соціальні медіа, підкасти, фотографії або зображення, відео, рейтинги та соціальні закладки. Одними з найбільш популярних соціальних мереж в Україні є «Facebook», «Twitter», «LinkedIn», «Instagram» [75, с. 56]. Слід звернути увагу на соціальні мережі, сайти, доступ до яких заборонено в Україні: «ВКонтакте», «Яндекс» і «Однокласники» тощо. Соціальні мережі пропонують злочинцям елемент анонімності і прикриття, тому вони можуть спілкуватися з жертвами на ранньому етапі, майже не ризикуючи, що їх виявлять або заарештують. Для соціальних мереж є характерним те, що злочинці використовують псевдоніми, намагаються залишатися анонімними [75, с. 56].

Так, стаття 156-1 КК України передбачає відповідальність за домагання дитини для сексуальних цілей. Під домаганням слід розуміти пропозицію зустрічі, яка зроблена повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, особі, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з метою вчинення стосовно неї будь-яких дій сексуального характеру або розпусних дій, у разі якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася. Частина 2 даної статті передбачає відповідальність за пропозицію зустрічі, що зроблена повнолітньою особою, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, неповнолітній особі з метою втягнення її у виготовлення дитячої порнографії, якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб така зустріч відбулася. Третя частина даної статті передбачає підстави кримінальної відповідальності за вчинення вищезазначених дій повторно або за попередньою змовою групою осіб, або щодо малолітньої особи.

Зазначаємо, що під зустріччю розуміти і зустріч, проведення якої передбачає використання інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій.

Одночасно, стаття 301-1 КК України визначає підстави кримінальної відповідальності за одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження. Умисним одержанням доступу до дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій слід вважати дії особи, яка усвідомлювала, що у такий спосіб вона отримала доступ до дитячої порнографії (наприклад, доведено, що особа отримала такий доступ повторно або шляхом внесення плати тощо). Частина перша даної статті визначає підстави відповідальності за умисне одержання доступу до дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем чи технологій або умисне її придбання, або умисне зберігання, ввезення в Україну, перевезення чи інше переміщення дитячої порнографії без мети збуту чи розповсюдження. Друга частина статті 301-1 КК України передбачає кримінальну відповідальність за ввезення в Україну дитячу порнографію з метою збуту чи розповсюдження або її зберігання, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою. Третя частина аналізованої статті передбачає кримінальну відповідальність за виготовлення, розповсюдження, збут дитячої порнографії або примушування неповнолітньої особи до участі у створенні дитячої порнографії. Частина четверта даної статті однією з підстав кримінальної відповідальності передбачає примушування малолітньої особи до участі у створенні дитячої порнографії.

Використовуючи принцип гуманізму законодавець не передбачив підстав відповідальності неповнолітньої особи за виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення дитячої порнографії, якщо такі дії вчинені без мети збуту чи розповсюдження (ч. 5 ст. 301-1 КК України).

Вважаємо за потрібне зазначити і положення статті 301-2 КК України, яка визначає підстави притягнення до кримінальної відповідальності за проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи. Безпосередньо під видовищним заходом сексуального характеру слід розуміти публічний показ у будь-якій формі продукції сексуального характеру або сценічні дії, метою яких є втілення сексуальних дій. Частина друга даної статті визначає підстави кримінальної відповідальності за відвідування видовищного заходу сексуального характеру з метою його перегляду, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, у якому завідомо для відвідувача задіяно малолітню чи неповнолітню особу.

Частина третя даної статті передбачає підстави кримінальної відповідальності за втягнення неповнолітньої особи до участі у видовищному заході сексуального характеру, що проходить, у тому числі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, або примушування неповнолітньої особи до участі у такому заході з використанням обману, шантажу, уразливого стану особи або із застосуванням чи погрозою застосування насильства. Кваліфікуючою ознакою даного діяння є дії, передбачені частиною третьою статті 301-2 КК України, вчинені стосовно малолітньої особи.

Проведений нами аналіз підстав кримінальної відповідальності дозволяє зазначити, що інформаційна безпека дитини захищена правовими засобами. Здійснення різного роду маніпуляцій з інформацією, що можуть призвести до тяжких наслідків, заборонене. Кримінальним кодексом України визначені підстави притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за вчинення відповідних дій.

У здійсненні заходів з профілактики вчинення кримінальних правопорушень щодо інформаційної безпеки дітей підрозділи ЮП взаємодіють з підрозділами кримінальної поліції, зокрема: Департаменту карного розшуку, Департаменту міграційної поліції, та Департаменту кіберполіції тощо. Особливо це відображається при виявленні кримінальних правопорушень щодо інформаційної безпеки дітей. Так, виникає необхідність виявлення цифрових джерел інформації під якими розуміємо електронні пристрої: комп'ютери та периферійні пристрої, комп'ютерні мережі, мобільні телефони, цифрові камери і інші портативні пристрої, в тому числі пристрої для зберігання інформації, а також мережа Інтернет. Інформація з цих джерел не має відокремленої фізичної форми [76]. Своєю чергою під електронним доказом розуміємо інформацію в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних й інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [76].

Враховуючи те, що електронні дані не мають матеріального втілення і тому їх набагато легше змінити або підробити, ніж традиційні форми доказів це ставить перед правоохоронцями завдання щодо якісного їх виявлення, фіксації, вилучення, та використання в кримінальному провадженні. По аналогії з досудового розслідування кіберзлочинів зазначаємо, що особливістю також є те, що знайти і оцінити, чи належать певні дані до події злочину без застосування програмно-технічних засобів не можливо [76].

Отже, підводячи підсумок зазначаємо, що нами на підставі теоретичного аналізу нормативно-правового забезпечення визначені загальні засади діяльності ювенальної превенції щодо забезпечення інформаційної безпеки дітей.

14. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗШУКУ БЕЗВІСНО ЗНИКЛИХ ДІТЕЙ

Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» від 12 липня 2018 року № 2505-VIII визначає правовий статус осіб, зниклих безвісти, та забезпечує правове регулювання відносин, пов'язаних із встановленням та обліком, розшуком і соціальним захистом таких осіб та їхніх родичів [77].

Відповідно до положень даного Закону особою, яка зникла безвісти, визнається фізична особа, стосовно якої немає відомостей про її місцеперебування на момент подання заявником заяви про її розшук. З урахуванням військових дій в умовах ООС (операція об'єднаних сил на території Донецької та Луганської областей) актуальним є розшук особи, яка зникла безвісти у зв'язку зі збройним конфліктом.

Особою, яка зникла безвісти у зв'язку зі збройним конфліктом, визнається особа, яка зникла безвісти в зоні збройного конфлікту під час проходження нею військової служби або за будь-яких інших обставин, що підтверджують факт перебування особи у цій зоні. Також особою, яка зникла безвісти за особливих обставин, вважається особа, зникла безвісти у зв'язку зі збройним конфліктом, воєнними діями, заворушеннями всередині держави або у зв'язку з надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру або іншими подіями, що можуть спричинити масову загибель людей [77].

Саме тому під час організації заходів щодо встановлення місцезнаходження дитини, яка безвісти зникла враховується факт попереднього її знаходження в населених пунктах, які знаходяться поруч з лінією розмежування між Збройними силами України та незаконними проросійськими збройними згрупуваннями.

Родичем дитини, зниклої безвісти є батько, мати, вітчим, мачуха, брати та сестри, дід, баба, прадід, прабаба, усиновлювач, опікун, піклувальник тощо.

Відповідно до положень ст. 4 Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» особа набуває статусу такої, що зникла безвісти, з моменту подання заявником заяви про факт зникнення особи безвісти та її розшук або за рішенням суду [77, ст. 4]. Особа вважається зниклою безвісти до моменту припинення її розшуку у порядку, передбаченому цим Законом.

Заява про розшук особи, зниклої безвісти, подається до відповідного територіального органу Національної поліції України. Заява про розшук дитини, зниклої безвісти, може бути подана родичем такої дитини, органом державної влади, органом місцевого самоврядування, об'єднанням громадян або будь-якою іншою особою, якій стало відомо про зникнення. У заяві про розшук дитини, зниклої безвісти, зазначається інформація, що може сприяти розшуку такої особи.

Інструкцією з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України [13] встановлені повноваження підрозділів ЮП щодо встановлення місцезнаходження дитини, яка безвісти зникла. Саме тому організація діяльності підрозділів ЮП щодо встановлення місцезнаходження дитини, яка безвісти зникла, включає:

- участь у проведенні першочергових заходів у взаємодії з іншими уповноваженими органами та підрозділами НПУ щодо встановлення місцезнаходження безвісти зниклої дитини;

- збирання даних про дитину та їх аналіз з метою встановлення причини самовільного залишення дитиною сім'ї, навчально-виховного закладу, спеціальної установи для дітей;

- інформування громадськості та засобів масової інформації про зникнення дитини безвісти;

- у разі відкриття кримінального провадження за фактом безвісного зникнення дитини, ужиття заходів у взаємодії з іншими уповноваженими органами та підрозділами НПУ з метою отримання даних щодо її можливого місцезнаходження.

Отже, після отримання повідомлення про дитину, яка безвісти зникла, поліцейський підрозділу ЮП у взаємодії з іншими уповноваженими органами та підрозділами Національної поліції бере участь у проведенні першочергових заходів щодо встановлення її місцезнаходження, які передбачають:

- встановлення часу, місця, обставин зникнення дитини, індивідуальних особливостей дитини, її уподобань, фізичного та психічного стану на момент зникнення;

- опитування батьків, законних представників, сусідів або інших осіб, що можуть висвітлити обставини зникнення;

- отримання фото дитини, інформації щодо особливих прикмет зовнішності, одягу та речей, які були в дитини на час зникнення;

- складання опису зовнішніх ознак, особливих прикмет, речей та одягу з метою розроблення орієнтування;

- з'ясування взаємовідносин, що склалися у дитини в сім'ї, навчально-виховному закладі чи спеціальній установі для дітей;

- складання схеми родинних, шкільних і позашкільних зв'язків, а також встановлення контактів зниклої дитини в соціальних мережах;

- встановлення наявності мобільного телефону, його ІМЕІ та номера абонента;

- вжиття заходів щодо встановлення можливих місць перебування дитини з урахуванням рельєфу місцевості в районі зникнення, а також гідрометеорологічних умов у день зникнення;

- відпрацювання місцевості, де зникла дитина [13].

Враховуючи розвиток інформаційно-комунікативних технологій вважаємо за необхідне проведення пошукових заходів з метою встановлення всіх обставин безвісного зникнення, можливого місцезнаходження дитини, його зв'язків через мережу Інтернет.

Встановивши місцезнаходження дитини, яка перебувала в розшуку як безвісти зникла, поліцейський підрозділу ЮП у взаємодії з іншими

уповноваженими органами та підрозділами НПУ вживає заходів щодо передання дитини батькам, іншим законним представникам, в разі їх відсутності - представникові органу опіки і піклування або доставляє до закладів соціального захисту дітей, про що інформує ініціатора розшуку. Окрім того поліцейський підрозділу ЮП повинен встановити причини та умови, які сприяють зникненню дітей. Такими причинами та умовами можуть бути: жорстоко поводження з дитиною, домашнє насильство, булінг, експлуатація дитини, особисті причини тощо.

З'ясувавши причини та умови, які призвели до безвісного зникнення дитини поліцейський підрозділу ЮП готує відповідне подання, яка направляється до органу освіти і науки та служби у справах дітей.

Отже, підводячи підсумок зазначаємо, що нами на підставі теоретичного аналізу нормативно-правового забезпечення визначені організаційні засади діяльності співробітників ювенальної превенції щодо розшуку безвісно зниклих дітей.

15. ПОВНОВАЖЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ З ВИЯВЛЕННЯ ФАКТІВ ЗАЛУЧЕННЯ ДІТЕЙ ДО НАЙГІРШИХ ФОРМ ПРАЦІ

Кодекс законів про працю України (далі - КЗпП) регулює трудові відносини всіх працівників, сприяючи зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи, підвищенню ефективності суспільного виробництва і піднесенню на цій основі матеріального і культурного рівня життя трудящих, зміцненню трудової дисципліни і поступовому перетворенню праці на благо суспільства в першу життєву потребу кожної працездатної людини [19]. Також, законодавство про працю встановлює високий рівень умов праці, всемірну охорону трудових прав працівників. Дане твердження стосується і питань працевлаштування дітей, зокрема неповнолітніх осіб.

За трудовим законодавством, неповнолітні в трудових правовідносинах дорівнюються у правах до повнолітніх, а в галузі охорони праці, робочого часу, відпусток та деяких інших умов праці користуються пільгами, встановленими законодавством України [19, ст. 187]. При цьому трудовий договір із неповнолітньою особою укладають у письмовій формі (п. 5 ст. 24 КЗпП України). Своєю чергою випробування не встановлюється при прийнятті на роботу осіб, які не досягли вісімнадцяти років.

Стаття 188 КЗпП України визначає вік, з якого допускається прийняття на роботу. Так не допускається прийняття на роботу осіб молодше шістнадцяти років. Тобто загальним віком прийняття на роботу є 16 років. Своєю чергою за згодою одного із батьків або особи, що його замінює, можуть, як виняток, прийматись на роботу особи, які досягли п'ятнадцяти років. Окрім того для підготовки молоді до продуктивної праці допускається прийняття на роботу учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і середніх спеціальних навчальних закладів для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час по досягненні ними чотирнадцятирічного віку за згодою одного з батьків або особи, що його замінює [19, ст. 188].

Також, відповідно до ч. 1 ст. 35 Цивільного кодексу України повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини. Відповідно до положень ч. 3 ст. 35 ЦК України фізична особа, котра досягла 16-ти років і бажає займатися підприємницькою діяльністю, набуває повної цивільної дієздатності. Своєю чергою, повна цивільна дієздатність, надана фізичній особі, поширюється на усі цивільні права та обов'язки. У разі припинення трудового договору, припинення фізичною особою підприємницької діяльності надана їй повна цивільна дієздатність зберігається [78, ст. 35].

Відповідно до положень статті 11 Закону України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 року № 2694-ХІІ не допускається залучення неповнолітніх до праці на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, на підземних роботах, до нічних, надурочних робіт та робіт у вихідні дні, а також до підймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми, відповідно до переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, граничних норм підймання і

переміщення важких речей, що затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я [79, ст. 11].

Згідно з законодавчими нормами неповнолітні особи приймаються на роботу лише після попереднього медичного огляду. Своєю чергою порядок трудового і професійного навчання неповнолітніх професій, пов'язаних з важкими роботами і роботами із шкідливими або небезпечними умовами праці, визначається положенням, яке затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони праці. Окрім того зазначаємо, що вік, з якого допускається прийняття на роботу, тривалість робочого часу, відпусток та деякі інші умови праці неповнолітніх визначаються законом [79, ст. 11] і нормами КЗпП України.

Отже, врахування положень Кодексу законів про працю України та Цивільного кодексу України щодо працевлаштування дітей має важливе значення для запобігання найгірших форм дитячої праці. Зокрема ст. 21 Закону України «Про охорону дитинства» визначає що до найгірших форм дитячої праці належать:

- усі форми рабства або практика, подібна до рабства, зокрема, продаж дітей та торгівля ними, боргова залежність, а також примусова чи обов'язкова праця, включаючи примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах;

- використання, вербування або пропонування дитини для зайняття проституцією, виробництва порнографічної продукції чи порнографічних вистав;

- використання, вербування або пропонування дитини для незаконної діяльності;

- робота, яка за своїм характером чи умовами, в яких вона виконується, може завдати шкоди фізичному або психічному здоров'ю дитини [1, ст. 21].

Означені дії містять склади кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена, зокрема ст. 149, ст. 301, ст. 172 КК України [10], аналіз норм яких нами було проведено попередньо.

Своєю чергою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 червня 2003 р. N 364-р затверджено «Концепцію запобігання та викоренення найгірших форм праці дітей» [80].

Метою Концепції є запобігання та викоренення найгірших форм праці дітей в Україні. Саме тому, неприпустимість праці дітей обумовлена безпекою заповідання дитині в процесі трудової діяльності шкоди у будь-який спосіб, обмеження її конституційних прав і свобод у разі, коли:

- робота може зашкодити фізичному або психічному здоров'ю дитини;
- дитина експлуатується батьками або третіми особами з метою отримання прибутків;
- трудова діяльність перешкоджає отриманню дитиною якісної загальної середньої освіти;
- у період роботи діти залучаються до протиправної діяльності, зазнають впливу або залежності від асоціальних елементів;
- залучення дітей до праці розлучає дитину з сім'єю [80].

Окрім того, слід зазначити, що ст. 150 КК України містить підстави кримінальної відповідальності за експлуатацію дітей [10, ст. 150]. Експлуатацією дитини визнається діяння яке вчинено щодо дитини, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування, шляхом використання її праці. Кваліфікуючими ознаками даного кримінального правопорушення є діяння яке вчинено щодо декількох дітей, які не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування, шляхом використання її праці або якщо вони спричинили істотну шкоду для здоров'я, фізичного розвитку або освітнього рівня дитини, або поєднані з використанням дитячої праці в шкідливому виробництві, а також означені дії, вчинені організованою групою [10, ч. 2 ч. 3 ст. 150].

Аналізуючи повноваження підрозділів ЮП з виявлення фактів залучення дітей до найгірших форм праці слід вказати і підстави кримінальної відповідальності за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом. Так, ч. 1 ст. статті 150-1 КК України кримінальним правопорушенням визначає використання батьками або особами, які їх замінюють, малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (систематичного випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб). Кваліфікуючими ознаками даного кримінального правопорушення є використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, вчинене щодо чужої малолітньої дитини або пов'язане із застосуванням насильства чи погрозою його застосування, а так само вчинене повторно або особою, яка раніше скоїла одне із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 150, 303, 304 цього Кодексу, або за попередньою змовою

групою осіб, а також вчинені організованою групою, а також якщо внаслідок таких дій дитині спричинені середньої тяжкості чи тяжкі тілесні ушкодження [80, ч. 2 ч. 3 ст. 150-1].

Також слід зазначити, що загальні підстави кримінальної відповідальності за грубе порушення законодавства про працю щодо неповнолітнього передбачені ч. 2 статті 172 КК України [7].

Підводячи підсумок зазначаємо, що нами визначені повноваження підрозділів ЮП щодо запобігання порушення законодавства про працю щодо неповнолітнього, зокрема щодо запобігання найгірших форм праці дітей.

16. ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З ІНШИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Інструкцією з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України також визначені основні напрями взаємодії з іншими уповноваженими органами та підрозділами Національної поліції України [81], органами державної влади та органами місцевого самоврядування, об'єднаними територіальними громадами, міжнародними та громадськими організаціями [13].

Напрямами взаємодії підрозділів ЮП з іншими уповноваженими органами та підрозділами НПУ, органами державної влади й органами місцевого самоврядування, об'єднаними територіальними громадами, міжнародними та громадськими організаціями є:

1) профілактика правопорушень у дитячому середовищі, протидія домашньому насильству та дитячій бездоглядності;

2) забезпечення прав та інтересів дітей;

3) упровадження кращих міжнародних методик та практик роботи з дітьми, які перебувають у конфлікті із законом, та дітьми, які потерпіли внаслідок протиправних діянь, у тому числі реалізація спільних проектів щодо профілактики правопорушень серед дітей;

4) підвищення професійного рівня, набуття знань, вмінь і навичок шляхом участі в семінарах, тренінгах та інших практичних і теоретичних заходах.

Така взаємодія здійснюється на засадах партнерства і спрямована на задоволення потреб територіальних громад та виконання завдань, покладених на підрозділи ЮП.

Своєю чергою поліцейські підрозділів ЮП з питань, що входять до їх компетенції:

1) беруть участь у нарадах, конференціях, круглих столах;

2) висвітлюють (у тому числі й через засоби масової інформації) інформацію щодо стану злочинності в дитячому середовищі і заходи для його покращення, які вживаються поліцейськими, а також дають рекомендації батькам, законним представникам щодо запобігання вчиненню дітьми та стосовно них правопорушень, поширенню негативних явищ серед дітей;

3) організують спільно з іншими уповноваженими органами та підрозділами НПУ, заінтересованими органами державної влади, місцевого самоврядування, об'єднаними територіальними громадами, громадськими організаціями профілактичні заходи серед дітей [13].

Своєю чергою, наказом МВС України від 07.07.2017 № 575 затверджена «Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» [82]. Основним завданням взаємодії органів досудового розслідування Національної поліції України з іншими структурними підрозділами апарату центрального органу управління поліцією, міжрегіональними територіальними органами Національної поліції та їх територіальними (відокремленими) підрозділами, територіальними органами поліції та їх територіальними (відокремленими) підрозділами є запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб. Своєю чергою основними принципами взаємодії є:

1) швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень;

- 2) самостійність слідчого (дознавача) в процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється;
- 3) оптимальне використання наявних можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів Національної поліції України у запобіганні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень;
- 4) дотримання загальних засад кримінального провадження;
- 5) забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування [82].

Слід зазначити, що відповідно до положень даної Інструкції відповідальними за належну організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами поліції в запобіганні, виявленні й розслідуванні кримінальних правопорушень є керівники органів та підрозділів поліції і органів досудового розслідування. Своєю чергою швидке та повне розслідування і розкриття кримінальних правопорушень, в тому числі що вчиняються дітьми чи стосовно дітей, досягається шляхом поєднання зусиль усіх органів та підрозділів поліції, забезпечення належного рівня їх взаємодії відповідно до вимог законодавства щодо отримання, збирання, накопичення та використання інформації про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також про події і факти, які можуть сприяти їх розслідуванню і розкриттю, що є невід'ємним завданням для всіх працівників поліції [82]. Отже керівник органу, підрозділу поліції здійснює безпосередню організацію роботи зі збору інформації про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також про події та факти, які можуть сприяти їх розслідуванню і розкриттю, та контроль за перевіркою зазначеної інформації.

Основними службами, які виконують обов'язки з розкриття кримінальних правопорушень органами поліції і відповідають за кінцевий результат цієї роботи за напрямками діяльності є органи досудового розслідування, підрозділи кримінальної поліції, міжрегіональні територіальні органи Національної поліції та їх територіальні (відокремлені) підрозділи. Інші органи та підрозділи поліції, в тому числі підрозділи ювенальної превенції, забезпечують здійснення заходів, спрямованих на отримання інформації про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також події і факти, які можуть сприяти їх розкриттю та досудовому розслідуванню, у межах своєї компетенції [82]. Саме тому збір інформації про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також про події і факти, які можуть сприяти їх розкриттю та досудовому розслідуванню, виявленню та припиненню виявлених кримінальних правопорушень,

здійснюється всіма працівниками поліції в межах службових обов'язків, які визначені законодавством. Зазначаємо, що збір, реєстрація, накопичення, зберігання, поширення відомостей про особу працівниками поліції здійснюється із дотриманням Закону України «Про захист персональних даних» [42].

Отриману інформацію про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також про події і факти, які можуть сприяти їх розкриттю та досудовому розслідуванню, поліцейські доповідають ініціативним рапортом безпосередньому керівникові, який після ознайомлення надсилає цей рапорт відповідному керівнику органу, підрозділу поліції для розгляду і направлення до органу досудового розслідування і підрозділу кримінальної поліції для використання цієї інформації під час розкриття та досудового розслідування кримінального правопорушення [82]. Вищенаведене надає нам можливість зазначити підрозділи кримінальної поліції та підрозділи превентивної діяльності з якими взаємодіють підрозділи ЮП.

Так, співробітники Департаменту карного розшуку (ДКР) уповноважені попереджувати та розкривати кримінальні правопорушення загальнокримінальної спрямованості, зокрема злочини дорослих осіб, які вчиняють суспільно-небезпечні дії відносно дітей, втягують дітей у злочинну діяльність. Також співробітники ДКР беруть участь у проведенні оперативно-профілактичних заходів та відпрацювань, метою яких є попередження негативних явищ у дитячому середовищі.

Підрозділи Департаменту міграційної поліції (ДМП) організовують та забезпечують проведення оперативно-профілактичних операцій, спрямованих на виявлення та документування злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми та їх сексуальною експлуатацією. Також, співробітники ДМП уживають організаційних та практичних заходів, спрямованих на викриття злочинних груп та окремих осіб, що вчиняють злочини у сфері суспільної моралі з утягненням дітей, проводять оперативно-профілактичні заходи з виявлення та документування осіб, причетних до виготовлення, збуту та розповсюдження створеної за участю дітей продукції порнографічного характеру. Окремо співробітниками ДМП забезпечується взяття на обліки дорослих осіб, котрі втягують дітей у заняття проституцією, примушують до виготовлення продукції порнографічного характеру, а також є схильними до педофілії.

Департамент кіберполіції є міжрегіональним територіальним органом, який входить до структури кримінальної поліції НПУ та відповідно до законодавства України забезпечує реалізацію державної політики у сфері боротьби з кіберзлочинністю, організовує та здійснює відповідно до законодавства оперативно-розшукову діяльність. При виявленні та документуванні фактів використання злочинцями ІКТ співробітники ДМП взаємодіють з співробітниками Управлінь (відділів) кіберполіції (УКП) Департаменту кіберполіції. Як приклад зазначаємо, оскільки твори, що пропагують культ насильства, жорстокості, порнографію відносяться до протиправного контенту то серед підрозділів НПУ саме співробітники УКП уповноважені протидіяти даним злочинним діям.

Департамент боротьби з наркозлочинністю є міжрегіональним територіальним органом, який входить до структури кримінальної поліції НПУ та відповідно до законодавства України забезпечує реалізацію державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, організовує та здійснює відповідно до законодавства оперативно-розшукову діяльність. Безпосередньо підрозділи ювенальної поліції взаємодіють з підрозділами Департаменту боротьби з наркозлочинністю з метою виявлення та притягнення до відповідальності осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів за участю дітей, тобто неповнолітніх та малолітніх осіб.

Слід зазначити, що організаційною парадигмою діяльності уповноважених підрозділів кримінальної поліції є поєднання різних організаційних принципів діяльності та врахування потреб дитини під час її розвитку та соціалізації в суспільство. Загальною складовою є здійснення оперативно-розшукової функції щодо виявлення злочинів, які вчиняються стосовно дітей або дітьми. Елементами такої діяльності є:

- вивчення, аналіз і оцінка оперативної обстановки на території обслуговування, на об'єктах та за лініями роботи;
- планування оперативно-розшукової діяльності або прийняття управлінського рішення, виходячи з оцінки оперативної обстановки;
- навчання особового складу кримінальної поліції НПУ прийомів і методів роботи;

- розміщення сил і засобів згідно з потребами боротьби зі злочинністю та оперативно-тактичними характеристиками;
- налагодження взаємодії оперативних та інших підрозділів НПУ з іншими правоохоронними органами, державними установами, громадськими організаціями, населенням для протидії злочинності;
- контроль та перевірка виконання прийнятих рішень.

Окрім того слід визначитися з взаємодією підрозділів ювенальної превенції з дільничними офіцерами поліції [83] та поліцейськими офіцерами громади [84].

Інструкція з організації діяльності дільничних офіцерів поліції, яка затверджена наказом МВС України від 28.07.2017 № 650 визначає завдання, напрями та особливості організації діяльності дільничних офіцерів поліції [83]. Дія даного наказу розповсюджується і на поліцейських офіцерів громади.

До завдань дільничних офіцерів поліції відноситься провадження профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, ужиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення.

Своєю чергою поліцейський офіцер громади – це наступний крок у реформі Національної поліції. Основна мета впровадження поліцейських офіцерів громади – це забезпечити кожну територіальну громаду окремим офіцером, який не тільки працюватиме на території цієї громади, але й житиме там. Головне завдання поліцейського офіцера громади – орієнтуватися на потреби місцевого населення, підтримувати постійний контакт з мешканцями, щоденно забезпечувати порядок на своїй території, своєчасно реагувати на проблеми громади та запобігати вчиненню правопорушень [83].

До основних службових повноважень поліцейських офіцерів громади відноситься:

- орієнтована на потреби громади поліцейська діяльність, метою якої є попередження поширених на території ОТГ правопорушень;
- реалізація спільно із громадою проектів з підвищення публічної безпеки (профілактика злочинів серед неповнолітніх, протидія домашньому насильству, популяризація здорового способу життя, допомога уразливим категоріям населення тощо);

- здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення, прийняття рішень про застосування адміністративних стягнень;

- проведення перевірки за зверненнями громадян та вжиття необхідних заходів [83].

Отже, на підставі нормативно-правового забезпечення ми визначилися з напрямками взаємодії підрозділів ювенальної поліції з іншими підрозділами Національної поліції. Нами були окреслені напрями взаємодії з підрозділами, які відносяться до кримінальної поліції. Також були визначені особливості взаємодії з дільничними офіцерами поліції та поліцейськими офіцерами громад.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумок зазначаємо, що одним з основних компонентів державної політики України у сфері охорони дитинства є запобігання втягнення дітей у протиправну діяльність, виявлення та своєчасне усунення причин та умов, які негативно впливають на процес соціалізації дітей. Саме тому нами визначені організаційно-правові засади діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України.

Підрозділи ЮП у своїй діяльності керуються Конституцією України, законами України, міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, іншими актами законодавства України, Указами Президента України, Постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України, Інструкцією з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України та іншими нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України. Відповідно до Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року, затверджені розпорядженням КМУ від 18 грудня 2018 р. № 1027-р. [85], Рекомендацій парламентських слухань на тему: «Права дитини в Україні: забезпечення, дотримання, захист», затверджені Постановою Верховної Ради України від 22 лютого 2017 року № 1906-VIII [86] діють державні органи, що уповноважені забезпечувати соціальний захист дітей та вживаються невідкладні заходи, спрямовані на захист прав дитини в Україні. За участю наукової громадськості розробляються та впроваджуються відповідні методичні рекомендації [87; 88; 99; 90; 91].

Автором визначено правовий статус дитини. З'ясовано, що правовий статус дитини мають особи до досягнення вісімнадцятирічного віку. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею 14 років, неповнолітньою є дитина від 14 до 18 років. З'ясовано, що визначення та закріплення правового статусу дитини Сімейним кодексом України знайшло відображення в нормах: Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, Кодексу законів про працю України, Цивільного кодексу України та низки законів України.

На підставі аналізу норм Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», Закону України «Про охорону дитинства» визначені повноваження уповноважених підрозділів Національної поліції України щодо роботи серед осіб, які не досягли повноліття, тобто дітей. Серед підрозділів Національної поліції України саме підрозділ ювенальної превенції:

- здійснює профілактичну діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вживає в межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

- веде профілактичний облік дітей, схильних до вчинення правопорушень та проводить із ними заходи індивідуальної профілактики;

- бере участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення;

- вживає заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорсткому поведженню з дітьми;

- вживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснює поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб;

- провадить діяльність, пов'язану із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти;

- взаємодіє з іншими підрозділами НПУ, органами державної влади та місцевого самоврядування з питань забезпечення прав та законних інтересів дітей;

- здійснює у межах компетенції досудове розслідування кримінальних проступків у формі дізнання.

В даному посібнику проаналізована профілактична діяльність підрозділів ювенальної превенції, визначені підстави постановки дітей на профілактичний облік. Розглянуто адміністративно-юрисдикційні повноваження підрозділів ювенальної превенції, визначені підстави адміністративної відповідальності неповнолітніх осіб, вік притягнення до адміністративної відповідальності тощо.

Окремо визначені правові засади та організація діяльності підрозділів ювенальної превенції щодо роботи з сім'ями з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах.

На підставі аналізу нормативно-правового забезпечення автор дійшов висновку про те, що підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України у взаємодії з іншими підрозділами поліції, державними органами та органами місцевого самоврядування здійснюють правоохоронну функцію щодо захисту дитини від:

- усіх форм домашнього та гендерно-обумовленого насильства, інших проявів жорстокого поводження з дитиною, експлуатації, включаючи сексуальне насильство, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють;

- втягнення у протиправну діяльність, зокрема: у вчинення кримінальних та адміністративних правопорушень, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин;

- використання для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів, примушування до проституції, жебрацтва, бродяжництва, втягнення до азартних ігор;

- залучення до найгірших форм праці, тощо.

Таким чином, це надало можливість провести теоретичний аналіз організаційно-правових засад діяльності підрозділів ювенальної превенції та визначити практичні аспекти реалізації завдань, які покладені на підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України.

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник _____

_____

_____

_____ 20__ року

ПОСТАНОВА**про взяття на профілактичний облік дитини
та заведення обліково-профілактичної справи**

на _____

м. _____ 20__ року

Я, _____,

ГУНП _____ області _____ поліції _____,

розглянувши матеріали на _____

_____
(П. І. Б., число, місяць, рік народження, місце проживання дитини)

ВСТАНОВИВ:

_____ (під

_____ стави для взяття на облік)

На підставі підпункту(ів) _____ пункту 2 розділу III Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, затвердженої наказом МВС від 19 грудня 2017 року № 1044,

ПОСТАНОВИВ:

Взяти на профілактичний облік _____

(П. І. Б., число, місяць, рік народження дитини)

_____ та завести обліково-профілактичну справу.

_____
(посада, звання, П. І. Б., підпис особи,

_____ що склала постанову)

_____ 20__ року

ПОВІДОМЛЕННЯ

_____ 20__ року

Повідомляємо, що дитину _____

у зв'язку з _____

взято на профілактичний облік _____ ВП ГУНП _____
області строком на _____Індивідуально-профілактичну роботу з дитиною проводитиме поліцейський ЮП _____
_____ ВП _____ (службовий телефон _____).

(назва органу поліції) (П. І. Б. поліцейського)

Під час перебування на профілактичному обліку необхідно:

дотримуватися вимог законодавства України;

у разі виїзду за межі місця фактичного проживання на строк понад один місяць або у разі його зміни повідомляти про це поліцейського підрозділу ЮП органу поліції за місцем перебування на обліку;

за необхідності та за вимогою з'являтися до відділу, відділення територіального органу поліції.

Інформуємо, що:

1. Обробка персональних даних дитини (П. І. Б., дата народження, адреса проживання, номер та дата заведення ОПС, категорія обліку) здійснюється з дотриманням вимог Закону України «Про захист персональних даних» та з метою виконання обов'язку уповноважених підрозділів Національної поліції України щодо ведення обліку правопорушників, які не досягли 18 років, з метою проведення з ними профілактичної роботи.

2. Володільцем зазначених персональних даних є Міністерство внутрішніх справ України.

3. Відповідно до статті 8 Закону України «Про захист персональних даних» Ви маєте право: на доступ до своїх персональних даних, що містяться у відповідній базі персональних даних;

на захист своїх персональних даних від незаконної обробки та випадкової втрати, знищення, пошкодження у зв'язку з умисним приховуванням, ненаданням чи несвоєчасним їх наданням, а також на захист від надання відомостей, що є недостовірними чи ганьблять честь, гідність та ділову репутацію фізичної особи;

отримувати не пізніше як за тридцять календарних днів з дня надходження запиту, крім випадків, передбачених Законом України «Про захист персональних даних», відповідь про те, чи зберігаються персональні дані у відповідній базі персональних даних, а також отримувати зміст персональних даних, які зберігаються;

застосовувати засоби правового захисту в разі порушення законодавства про захист персональних даних та інші права, визначені статтею 8 Закону України «Про захист персональних даних».

Ознайомлені:

_____ 20__ року

(підпис)

(П. І. Б. дитини)

_____ 20__ року

(підпис)

(П. І. Б. батьків або осіб,
що їх замінюють)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник _____

_____

_____

_____ 20__ року

ПЛАН
заходів індивідуальної профілактики

_____
(П. І. Б. дитини)

з _____ 20__ р. по _____ 20__ р.

№ з/п	Захід	Поліцейський, який здійснив профілактичну роботу	Відмітка про виконання
1	2	3	4

_____
(посада, звання, П. І. Б., підпис особи,

що склала план)

_____ 20__ року

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник _____

_____

_____

_____ 20__ року

ПОСТАНОВА**про зняття (зміну) з профілактичного обліку дитини
та закриття обліково-профілактичної справи****на** _____

м. _____ 20__ року

Я, _____

ГУНП _____ області _____ поліції,

розглянувши матеріали на _____

(П. І. Б., число, місяць, рік народження, місце проживання дитини)

ВСТАНОВИВ:

(підстави для зняття (зміни) з профілактичного обліку)

На підставі підпункту(ів) _____ пункту 10 розділу III Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, затвердженої наказом МВС від 19 грудня 2017 року № 1044,

ПОСТАНОВИВ:

Зняти з профілактичного обліку / змінити профілактичний облік

(П. І. Б., число, місяць, рік народження дитини)

із закриттям / без закриття обліково-профілактичної справи та направленням її до архіву.

(посада, звання, П. І. Б., підпис особи,

що склала постанову)

_____ 20__ року

ПРОТОКОЛ про застосування поліцейського піклування

_____ 20__ року

_____ (місце складання протоколу)

Я, _____,
(посада, спеціальне звання, прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) посадової особи,
яка склала протокол)

_____ склав(ла) цей протокол про здійснення поліцейського піклування щодо громадянина(ки)

_____ (прізвище, ім'я, по батькові (за наявності))

_____ р. н., місце проживання (перебування) _____,

Особу встановлено _____

(назва, серія та номер документа, що посвідчує особу (у разі наявності), опис особи здійснено за ознаками зовнішності)

_____ 20__ року о __ год __ хв здійснено поліцейське піклування _____

_____ (вказати підставу застосування поліцейського заходу відповідно до статті 41 Закону України «Про Національну поліцію»)

Гр. _____ повідомлено підставу застосування превентивного поліцейського заходу та роз'яснено його (її) право отримувати медичну допомогу, давати пояснення, оскаржувати дії поліцейського, негайно повідомити інших осіб про місце її перебування (у разі неповідомлення про права особи та їх роз'яснення поліцейським зазначається підстава відповідно до Закону України «Про Національну поліцію»)

_____ (підпис особи) (прізвище та ініціали особи)

Про місце перебування особи відповідно до статті 41 Закону України "Про Національну поліцію" повідомлено _____

_____ (прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) близьких родичів, членів сім'ї,

_____ інших осіб, батьків або усиновителів, опікунів піклувальників, орган опіки та піклування, яким чином повідомлено)

Проведено згідно із статтями 31, 34 Закону України "Про Національну поліцію" поверхневу перевірку і огляд особи, щодо якої здійснюється поліцейське піклування _____

_____ (зазначити опис вилученої зброї чи інших предметів, якими особа може завдати шкоди оточуючим чи собі)

Під час поверхневої перевірки і огляду видимі тілесні ушкодження не виявлено / виявлено
(непотрібне закреслити)

_____ (які саме, чи надавалася невідкладна медична допомога, номер бригади швидкої медичної допомоги,

_____ прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) лікаря)

Про застосування поліцейського заходу повідомлено _____

_____ (посада, спеціальне звання, прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) відповідального поліцейського підрозділу поліції)

Скарги, заяви, клопотання не надходили / надходили _____ (непотрібне закреслити)

_____ (зазначити, які саме)

До протоколу додаються _____

Підпис особи, щодо якої застосовується поліцейське піклування _____

Підпис посадової особи органу поліції, яка склала протокол _____

Другий примірник протоколу про застосування поліцейського піклування отримав (ла) _____

Особу, щодо якої здійснювалося поліцейське піклування, передано _____

_____ (вказати прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) особи, найменування органу, закладу,

_____ указаних у частині першій статті 41 Закону України "Про Національну поліцію", їх місцезнаходження)

_____ (підпис)

_____ (прізвище, ініціали)

**Способи втягнення дітей у протиправну діяльність за нормами
Кримінального кодексу України**

Способи втягнення дітей у протиправну діяльність за нормами КК України (редакція станом на 30.12.2020), URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n953		
Способи впливу	Дія	Стаття КК України
Готування	є підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення кримінального правопорушення, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення кримінального правопорушення	ч. 1 ст. 14 КК України
Співучасник	Співучасниками кримінального правопорушення, поряд із виконавцем, є організатор, підбурювач та пособник	ч. 1 ст. 27 КК України
Підбурювач	особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення кримінального правопорушення	ч. 4 ст. 27 КК України
Торгівля людьми	Торгівля людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його	ч. 2, ч. 3 ст. 149 КК України

	експлуатацію, вчинені щодо неповнолітньої особи	
Експлуатація людини	Розуміються всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність або примусове переривання вагітності, примусове одруження, примусове втягнення у зайняття жебрацтвом, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах	примітка до ст. 149 КК України
Експлуатація дитини	Використання праці дитини, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування, шляхом	ст. 150 КК України
Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом	Використання батьками або особами, які їх замінюють, малолітньої дитини для заняття жебрацтвом, під яким розуміється систематичне випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб	ст. 150-1 КК України
Розбещення	Вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку	ст. 156 КК України
Втягнення	Втягнення у вчинення терористичного акту Втягнення неповнолітньої особи в заняття проституцією або	ст. 258-1 КК України ч. 3 ст. 303 КК України

	<p>примушування її до зайняття проституцією</p> <p>Втягнення неповнолітньої особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією</p> <p>Втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграм</p> <p>Втягнення малолітніх у протиправну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграм</p> <p>Організація або керівництво групою, діяльність якої здійснюється під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів і поєднана із заподіянням шкоди здоров'ю людей або статевою розпустою</p>	<p>ч. 4 ст. 303 КК України</p> <p>ч. 1 ст. 304 КК України</p> <p>ч. 2 ст. 304 КК України</p> <p>ч. 2 ст. 181 КК України</p>
Сприяння	<p>Сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності</p> <p>Сприяння вчиненню терористичного акту</p>	<p>ст. 256 КК України</p> <p>ст. 258-4 КК України</p>
Приклад	<p>Жорстоке поводження з тваринами, вчинене у присутності малолітнього чи неповнолітнього</p>	<p>ч. 2, ч. 3 ст. 299 КК України</p>
Пропагування	<p>пропаганда культу насильства і жорстокості, расову, національної чи релігійної нетерпимості та дискримінацію</p>	<p>ст. 300 КК України</p>
Примушування	<p>Примушування до створення творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію</p>	<p>ч. 2, ч. 3 ст. 300 КК України</p>

	<p>Примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру</p> <p>Примушування особи без її добровільної згоди до здійснення якоїсь дії, вчинити кримінальне правопорушення тощо</p> <p>Примушування до вступу в статевий зв'язок</p>	<p>ст. 301 КК України</p> <p>ч. 2 ст. 151 КК України</p> <p>ст. 154 КК України</p>
<p>Залучення</p>	<p>Залучення неповнолітнього до створення або утримання місць розпусти, а також звідництва для розпусти.</p> <p>Залучення малолітнього до створення або утримання місць розпусти, а також звідництва для розпусти.</p> <p>Залучення неповнолітнього до незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів</p> <p>Залучення малолітнього до незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів</p> <p>Залучення неповнолітнього до незаконного виробництва, виготовлення, придбання,</p>	<p>ч. 3 ст. 302 КК України</p> <p>ч. 4 ст. 302 КК України</p> <p>ч. 2 ст. 307 КК України</p> <p>ч. 3 ст. 307 КК України</p> <p>ч. 2 ст. 309 КК України</p>

	зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту Залучення малолітнього до незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту Залучення неповнолітнього до організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів	ч. 3 ст. 309 КК України ч. 2 ст. 317 КК України
Введення в організм	Незаконне введення будь-яким способом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в організм іншої особи проти її волі	ст. 314 КК України
Схиляння	Схиляння неповнолітньої особи до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів Схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів Використовується як синонім підбурення	ч. 2 ст. 315 КК України ст. 324 КК України
Спонування	Спонування неповнолітніх до застосування допінгу	ст. 323 КК України
Найманство	Вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання найманців з метою використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях, спрямованих на насильницьку	ст. 447 КК України

	зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності, а також використання найманців у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях	
Використання уразливого стану	Втягнення у вчинення терористичного акту з використанням уразливого стану	ст. 258-1 КК України
Заклик	Заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку Публічні заклики до вчинення терористичного акту, а також розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів з такими закликами	ст. 295 КК України ст. 258-2 КК України
Керівництво, організація	Керівництво злочинною групою чи організацією, матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності злочинної групи чи організації; -організація масових заворушень	ст. 258-3 КК України ч. 2 ст. 317 КК України ст. 322 КК України ст. 294 КК України
Обман	Надання неправдивих відомостей	ст. 258-1 КК України ч. 4 ст. 27 КК України
Шантаж	Втягнення у вчинення терористичного акту з використанням шантажу	ст. 258-1 КК України
Підкуп	це схиляння особи до вчинення злочину шляхом обіцянки надання їй матеріальної чи іншої майнової вигоди в разі вчинення нею злочину	ч. 4 ст. 27 КК України

Погроза	це схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення шляхом залякування її заподіянням фізичної шкоди їй чи близькій їй особі (вбивство, тілесні ушкодження, згвалтування), знищення, пошкодження майна чи вчинення інших протиправних дій, які визнаються кримінальним правопорушенням.	різні статті КК України
Розповсюдження	Збут, виготовлення, зберігання, перевезення предметів та речовин обіг яких обмежено чи заборонено	ч. 2 ст. 300 КК України ч. 2 ст. 301 КК України ч. 2 ст. 307 КК України ч. 3 ст. 307 КК України
Умовляння	прохання (переконання) особи про необхідність учинення злочину.	ч. 4 ст. 27 КК України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
3. Конвенція ООН про права дитини, ратифікована Постановою Верховної Ради України № 789-XII від 27 лютого 1991 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
4. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
5. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20 вересня 2011 року № 3739-VI. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.
6. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закону України від 8 липня 2011 року № 3671-VI. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>.
7. Підготовка працівників структурних підрозділів Національної поліції України у частині забезпечення та захисту прав дітей: навч-метод. посібник, частина 1. К. – 2019, 515 с.
8. Підготовка працівників структурних підрозділів Національної поліції України у частині забезпечення та захисту прав дітей: навч-метод. посібник, частина 2 (спеціалізована). К. – 2019, 502 с.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>.
10. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
11. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.
12. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
13. Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: затверджена наказом МВС України від 19 грудня 2017 року № 1044 (редакція від 21 серпня 2020 року). *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>.

14. Порядок ведення обліку дітей шкільного віку та учнів: затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 684. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2017-%D0%BF#Text>.
15. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
16. Порядок організації надання соціальних послуг: постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 587. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text>.
17. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.
18. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 року № 2235-III. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>.
19. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.71 № 322-VIII. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
20. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
21. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20 листопада 2003 року № 1296-IV. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15#Text>.
22. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13 січня 2005 року № 2342-IV. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text>.
23. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21 червня 2001 року № 2558-III. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>.
24. Конвенцію про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, 1980 р. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_188#Text.
25. Європейська конвенція про здійснення прав дітей: ратифікована Законом України від 3 серпня 2006 року N 69-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69-16#Text>.
26. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей, 1996 р. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_002#Text.

27. Конвенція про контакт з дітьми, 2003 р. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_659#Text.
28. Конвенція про стягнення аліментів за кордоном, 1956 р. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_425#Text.
29. Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання, 1973 р. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_001#Text.
30. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: ратифікована Законом України від 20 червня 2012 року № 4988-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text.
31. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються здійснення правосуддя стосовно неповнолітніх (Пекінські правила). *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text.
32. Керівні принципи ООН для запобігання злочинності серед неповнолітніх (Керівні принципи, ухвалені в Ер-Ріяді, 1990 р.). *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_861#Text.
33. Європейська конвенцію про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми, 1980 р. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_327#Text.
34. Європейська конвенцію про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом, 1975 р. *Верховна рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_568#Text.
35. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
36. Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції : Навчальний посібник.- Київ: «Центр учбової літератури». - 2016. -336 с.
37. Адміністративна діяльність поліції у питаннях та відповідях : навчальний посібник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; [О.І. Безпалова, О.В. Джафарова, С.М. Князев та ін.; передм. О.М. Бандурки] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. - Харків: ХНУВС, 2017. - 242 с.
38. Адміністративно-юрисдикційна діяльність Національної поліції України: Навч. посібник / За заг. ред. заслуженого юриста України В.А. Глуховері. – Дніпро: Дніпроп. держ. унт внутр. справ, 2016. –264 с.
39. Інструкція з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах поліції, затверджена наказом МВС України від 06.11.2015 № 1376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-15#Text>.

40. Порядок забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 585. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF#Text>.

41. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

42. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.

43. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про застосування поліцейського піклування: наказ МВС України від 12.10.2020 № 724. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE35457.html.

44. Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі: затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#n12>.

45. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.

46. Порядок взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України: затверджений наказом МВС України від 25 лютого 2019 року № 124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0270-19#n14>.

47. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 року № 2866-IV. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.

48. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537>.

49. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність: Постанова Пленуму Верховного Суду України своєю від 27.02.2004 р. за № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04#Text>.

50. Безпека дітей в інтернеті. Офіційний сайт МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robotata-zahist-prav-ditini/bezpeka-ditej-v-interneti>.

51. Громадська організація «Ла Страда – Україна»: веб-сайт. URL: <https://la-strada.org.ua>.

52. Секстинг, грумінг, мобінг: від чого страждають діти в інтернеті : веб-сайт. URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/kids/seksting_gruming_mobing_vid_chogo_strazhdayut_diti_v_interneti/.

53. Шаблистий В.В. Про публічність та приватність кримінально-правового забезпечення інформаційної безпеки людини. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2013 - № 1, С. 177- 184.

54. Дзьобан О.Л., Соснін О.В. Інформаційна безпека: нові виміри загроз, пов'язаних з інформаційно-комунікаційною сферою. *Гуманітарний вісник ЗДІА*, 2015. № 60, С.24-34.

55. Фурашев В.М. Кіберпростір та інформаційний простір, кібербезпека та інформаційна безпека: сутність, визначення, відмінності. *Інформація і право*, 2012 - № 2 /5, С.162-169.

56. Скулиш Є.Д. Інформаційна безпека: нові виклики українському суспільству. *Інформація і право*, 2012 - № 2/5, С.170-175.

57. В.А. Ліпкан, Ю.Є. Максименко, В.М. Желіховський Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: Навчальний посібник. – К.: КНТ, 2006. - 280 с.

58. Стешенко В.М. Правовий захист прав дітей та підлітків і безпечний інформаційний простір: навчальний посібник / В. М. Стешенко. – Київ, 2018. – 388 с.

59. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua>.

60. Пам'ятка для батьків: «Діти. інтернет. мобільний зв'язок». URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robotata-zahist-prav-ditini/bezpeka-ditej-v-interneti/pamyatka-dlya-batkiv-diti-internet-mobilnij-zvyazok>.

61. Діти в інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі: посібник для батьків – К.: Видав. ТОВ «Видавничий Будинок Аванпос» - 47 с. URL: https://rescentre.org.ua/images/Uploads/Files/internet_safety_dl/children_internet.pdf.

62. «Виховання культури користувача Інтернету. Безпека у всесвітній мережі»: навч.-метод. посібник / А.Б. Кочарян, Н.І. Гущина. - Київ, 2011. – 100 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/19667245.pdf>.

63. Безпека дітей в Інтернеті під час пандемії COVID-19. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/zakhist-ditey-onlayn-pid-chas-karantinu-mintsifraprezentuvata-instruktsiyu-z-poradami-dlya-batkiv>.

64. Посібник Ради Європи «Свобода вираження поглядів та Інтернет». URL: <https://rm.coe.int/168059936a?fbclid=IwAR0rfha7McMkk8UWtsPMggHdpcNdazmppYLKGPGE6zdoOUxLsuITRXc7u70>.

65. Рекомендації Ради Європи для дітей і молодих людей віком до 18 років щодо поваги, захисту та здійснення прав дитини в цифровому середовищі «Дізнайся про свої права в цифровому середовищі». URL: <https://rm.coe.int/learn-about-your-rights-in-a-digital-environment-ukr/1680a052c2?fbclid=IwAR2UGBLFuoZQiclj-wq22Z7jcrEKfmOtSZDhdJg-lUUAiG YRxZetawTkAbU>.

66. Попередження та протидія КІБЕРБУЛІНГУ в дитячому середовищі України. URL: https://cyber.bullyingstop.org.ua/storage/media-rchives/cyberbuling_preview_5-10.pdf?fbclid=IwAR2LzoPNfsaZrpI5fBJJwA5V9js-B-kT46VzY6mFk4LV_Qr9RLiz-CvYC5I.

67. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закону України від 9 січня 2007 року № 537-V. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>.

68. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. *Верховна рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

69. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n14>.

70. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затверджені Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n17>.

71. Критерії віднесення продукції до такої, що має порнографічний характер: затверджені наказом Міністерства культури України від 16.03.2018 № 212. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0393-18#n13>.

72. Критерії оцінки видавничої продукції, що дозволена до розповсюдження на території України : затверджені наказом Державного комітету телебачення і радіомовлення України від 03.03.2017 № 47. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0586-17>.

73. Критерії віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції, що пропагує культ насильства та жорстокості: затв. рішенням Нац. експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі від 28.02.2013 р. № 16. URL: <http://www.moral.gov.ua/documents/23/>.

74. Рекомендації щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до інформаційної продукції, яка пропагує бузувірство та блюзнірство : затв. рішенням Нац. експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі 16.10.2014 № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr002623-14#n9>.

75. Виявлення, попередження та розслідування злочинів торгівлі людьми, вчинених із застосуванням інформаційних технологій: навчальний курс / [А. Вінаков, В. Гузій, Д. Девіс, В. Дубина, М. Каліжевський, О. Манжай, В. Марков, В. Носов, О. Соловійов]. – К., 2017. – 148 с.

76. Пекарський С.П. Прикладні аспекти фахової підготовки працівників кіберполіції. *Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання: матеріали міжн. наук. практ. конф., м. Одеса, 22 листопада 2019 р. Одеса : ОДУВС, 2019. – С. 100 -101.*

77. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти: Закон України від 12 липня 2018 року № 2505-VIII. *Верховна рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text>.

78. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Верховна рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

79. Про охорону праці: Закон України від 14 жовтня 1992 року № 2694-XII. *Верховна рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>.

80. Концепція запобігання та викоренення найгірших форм праці дітей: затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 червня 2003 р. N 364-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/364-2003-%D1%80#Text>.

81. Структура Національної поліції. Офіційний сайт Національної поліції. URL: <https://www.npu.gov.ua/about/struktura/struktura/>.

82. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: затверджена наказом МВС України від 07.07.2017 № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>.

83. Інструкція з організації діяльності дільничних офіцерів поліції: затверджена наказом МВС України від 28.07.2017 № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text>.

84. Поліцейський офіцер громади. Офіційний сайт Національної поліції. URL: <https://www.npu.gov.ua/ya-tut.html?fbclid=IwAR2NZxUD5AHrhQQh-8sHJk8OTXwUNyG0ZZD1n-E0-lH9YrNMdDk-nVeW3N0>.

85. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року: розпорядження КМУ від 18 грудня 2018 р. № 1027-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#Text>.

86. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Права дитини в Україні: забезпечення, дотримання, захист»: Постанова Верховної Ради України від 22 лютого 2017 року № 1906-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-19#Text>.

87. Про стан соціального захисту дітей та невідкладні заходи, спрямовані на захист прав дитини в Україні: Постанова Верховної Ради України від 17 січня 2020 року. № 483-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-IX#Text>.

88. Методичні рекомендації для працівників ювенальної превенції з питань запобігання та профілактики небезпечних розваг дітей, пов'язаних із використанням мережі Інтернет / [уклад.: О.О. Євдокімова, В.В. Чумак, Ю.В. Александров, А.А. Шиліна, В.А. Коршенко, М. В. Мордвинцев] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2019. – 52 с.

89. Методичні рекомендації щодо проведення моніторингу дотримання прав дітей у системі альтернативної опіки. URL: <https://pyatihrda.dp.gov.ua/storage/app/sites/109/uploaded-files/metrecommendation-ombudsmanweb-2.pdf>.

90. Методичні рекомендації щодо проведення моніторингового візиту національного превентивного механізму до центру соціально-психологічної реабілітації дітей та притулку для дітей. К. 2019. – 72 с. URL: <https://monitor-info.com.ua/upload/media/2020/01/28/5e309073bc8c7-hr-met hodb-----pdf>.

91. Посібник з підготовки моніторів Національного превентивного механізму. Чернігів: видавництво ФОП Моляренко О. Г., 2017. - 160 с. URL: <http://ehrh.org/%D0%9D%D0%9F%D0%9C.pdf>.

Навчальне видання

СЕРГІЙ ПЕТРОВИЧ ПЕКАРСЬКИЙ

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ
ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ**

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ПОСІБНИК